

Hur man konstruerar ett socialt problem

- en studie av missbrukarens utmanande av normalitetens gränser

Gabriella Lennartsson & Moa Lernbrink

Socialhögskolan vid Lunds universitet
C-uppsats Vårterminen 2009

Handledare: Eva Johnsson

Abstract

The purpose of this essay has been to 1) examine if one, by using the method of a combined quantitative and qualitative content analysis, can see how alcohol and drug abusers are socially constructed and, 2) study verdicts made according to The Care of Alcoholics and Drug Abuser Act (LVM 1988:870) to see how the social services, the county administrative court and the individual abuser describes and talks about alcohol and drug abusers. To serve the purpose we have been working within the frame of following questions:

- How can one, by using the method of a combined quantitative and qualitative content analysis, study how alcohol and drug abusers are socially constructed?
- Is it possible to get relevant information about the subject above through studying verdicts made according to The Care of Alcoholics and Drug Abuser Act (LVM 1988:870)?
- What does the social services, the county administrative court and the individual abuser focus on to argue for and state their reasons for a wished for outcome of the verdict?
- Is it possible to perceive patterns according to gender in the social construction of drug abusers?

Through this study we have come to the conclusion that it is possible to get information from verdicts as those mentioned above, about how alcohol and drug abusers are socially constructed by using the method of a combined quantitative and qualitative content analysis. The design of the tool used for analysing the text is however of vital importance for the width and depth of the results. We have also seen that the social services, the county administrative court and the individual abuser are constructing alcohol and drug abusers by referring to the abusers deviant behaviour in areas such as medical circumstances, the character of the drug- or alcohol abuse, personal qualities, social circumstances and earlier experiences of abuse treatment. Finally, we have seen no distinct patterns according to gender in the social construction of drug abusers in this certain study.

Key words: social construction, abusers, content analysis, compulsory care, LVM

Förord

Vi har genom denna uppsats fått nya erfarenheter och fördjupade kunskaper om vad det innebär att bedriva vetenskapligt arbete. Många gånger har vi frustrerats över hur komplicerat och komplext detta arbete kan vara. Men framför allt har det varit en oerhört spännande och utvecklande process som vi, med facit i hand, är mycket tacksamma över att ha fått uppleva.

Att skriva en uppsats är ett omfattande arbete, och vi har som två författare av uppsatsen varit tvungna att fördela arbetet på något vis. Detta har vi gjort genom att dela upp ansvaret för specifika avsnitt i uppsatsen. Ansvaret för tidigare forskning, bakgrundsbeskrivning av LVM och resultatredovisning har legat på Moa. Gabriella har haft det övervägande ansvaret för avsnitten som behandlar teori och metod. Vi vill dock betona att ansvarsfördelningen främst har handlat om en inläsning på området och textproduktion. Uppsatsen ska i övrigt betraktas som ett gemensamt arbete som vi båda har lika stor del i.

Vi vill rikta ett varmt tack till personalen på länsrätten i Malmö för deras tillmötesgående och trevliga bemötande. I synnerhet vill vi tacka länsrättens arkivarie Tomas Ek för hans arbete med att ta fram en del av de domar som utgjort vårt empiriska material.

Vi vill också tacka bibliotekspersonalen på Campus Helsingborg. Utan er hade vi inte kommit långt.

Sist, men inte minst, vill vi tacka vår handledare Eva Johnsson för hennes engagemang och entusiasm i samband med vårt arbete med uppsatsen. Din vägledning och dina konstruktiva inlägg har varit av stor betydelse för uppsatsens tillblivande och färdigställande.

Innehållsförteckning

<i>Inledning och problemformulering</i>	5
<i>Syfte</i>	6
<i>Frågeställningar</i>	6
<i>Missbruk som socialt problem – en historisk tillbakablick</i>	6
<i>Kort om LVM</i>	8
<i>Tidigare forskning</i>	9
<i>Forskning om missbruk</i>	9
<i>Forskning om vård och tvångsvård – utfall och effekt</i>	10
<i>Forskning om rättssäkerhet</i>	10
<i>Forskning om etik, moral och upplevelser av tvångsvården</i>	11
<i>Forskning om missbruk och missbruksvård ur ett genusperspektiv</i>	11
<i>Teori</i>	12
<i>Institutionalisering och internalisering</i>	13
<i>Normalitet och avvikande</i>	14
<i>Metod</i>	15
<i>Innehållsanalys</i>	16
<i>Diskursiv ansats</i>	16
<i>Val av empiriskt material</i>	17
<i>Domarnas utformning</i>	17
<i>Tillvägagångssätt</i>	18
<i>Validitet, reliabilitet och interbedömarreliabilitet</i>	20
<i>Etiska överväganden</i>	21
<i>Resultatredovisning och analys</i>	22
<i>Kvantitativ resultatredovisning och analys</i>	22
<i>Specialindikationer</i>	22
<i>Omfattning</i>	23
<i>Bestrida eller samtycka?</i>	23
<i>Socialnämnden</i>	24
<i>Den enskilde</i>	26
<i>Kvalitativ resultatredovisning och analys</i>	27
<i>Olika sätt att betrakta missbrukare</i>	28
<i>Stor samstämmighet</i>	28
<i>Skillnader och likheter mellan könen</i>	29
<i>Sociala konstruktioner, normalitet & avvikande</i>	30
<i>Utvärdering av metodval</i>	31
<i>Uppfyllede metoden sitt syfte?</i>	31
<i>Metodens nackdelar och förtjänster</i>	32
<i>Om att vara två</i>	33
<i>Tiden</i>	33
<i>Avslutande diskussion</i>	34
<i>Specialindikationen som försvann</i>	35
<i>Samstämmighet – positivt eller negativt?</i>	35
<i>Definitionsavsaknad och individuella helhetsbedömningar</i>	36
<i>Att använda tidigare misslyckanden som argument för vård</i>	36
<i>Förslag till vidare forskning</i>	37
<i>Referenslista</i>	38

Bilagor.....41

Inledning och problemformulering

Användning av alkohol och narkotika är ett ämne som berör de flesta. Alkohol används som läkemedel, njutningsmedel och berusningsmedel i större delen av världen. För de flesta människor i Sverige är alkohol ett naturligt inslag i livet och används av olika anledningar, för njutning, sociala sammankomster, i syfte att berusa sig eller för att döva ångest. Det finns många olika sätt att bruka alkohol och även olika anledningar till detta bruk. Men bruk av alkohol och narkotika är inte endast en privat angelägenhet. Vad gäller alkohol skiljer samhället ”normalt” bruk från ett ”onormalt”, ett missbruk. Samtidigt klassas allt bruk av narkotikaklassade preparat för missbruk, om inte dessa används i medicinskt syfte. Missbruk av alkohol och narkotika är inte accepterat av samhället utan detta anses vara ett socialt problem. Det innebär att denna företeelse lyfts upp från en privat nivå och blir en offentlig angelägenhet (Hübner, 2001).

För att en företeelse skall definieras som ett socialt problem krävs en kollektiv definitionsprocess, alltså någon eller några skall ha definierat det så och denna definition skall godkännas av det övriga samhället (Hübner, 2001). Vilka företeelser som klassas som sociala problem är inte konstanta utan förändras i takt med samhällsklimatet, rådande normer och moral. Synen på missbruket har exempelvis förändrats under detta århundrade, från ett mer moraliserande förhållningssätt till dagens mer medicinska och psykosociala orsaksförklaringar (Edman, 2004).

Hur ett socialt problem definieras har avgörande betydelse i valet av vård och insatser. Det innebär att den/de som definierar problemets uppkomst, orsaker och eventuella behandlingsmöjligheter också blir ”ägare” av problemet (Hübner, 2001). Som tidigare nämnts finns det flera olika sätt att förhålla sig till missbruk som företeelse. Hübner (2001) menar att man i grova drag kan urskilja två tendenser. Dels kan man se det som att missbrukaren medvetet förstör för sig själv och därmed också är ansvarig för problemets uppkomst och lösningar, och dels som att missbrukaren är ett offer för yttre och inre brister och därmed inte kan ställas ansvariga för situationen. Det sätt på vilket man förhåller sig till fenomenet medför också att man lägger ansvaret för att reda ut problemet hos olika aktörer.

Mot bakgrund av denna inledande beskrivning är vi nyfikna på om man kan urskilja hur missbrukare som ett socialt problem konstrueras genom samhälleliga processer, och hur dessa

processer i så fall ser ut. Kan man se att något av ovanstående förhållningssätt är mer framträdande än något annat i definitionen av missbrukare? Vilka aktörer kan tänkas finnas med i denna definitionsprocess och vilka blir så att säga ”ägare” av problemet? Vi är också intresserade av att se om missbrukande män och kvinnor konstrueras på olika sätt.

Syfte

Uppsatsen har ett dubbelt syfte. Uppsatsens första syfte är att utifrån ett socialkonstruktivistiskt perspektiv undersöka hur socialnämnden, länsrätten och den enskilde missbrukaren beskriver och talar om missbrukare i länsrättsdomar från år 2008 gällande beredande av vård enligt Lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall. Ett andra syfte är att undersöka om man med hjälp av en kombinerad kvantitativ och kvalitativ innehållsanalys kan studera hur konstruktioner av missbrukare ser ut och hur de skapas i och genom samhälleliga processer.

Frågeställningar

- Vad tar socialnämnden, länsrätten och enskilda missbrukare upp i länsrättsdomar rörande beredande av vård enligt LVM för att motivera och argumentera för önskat domslut och hur kan man utifrån detta förstå hur missbrukare konstrueras?
- Går det att urskilja något/några mönster i hur missbrukare konstrueras beroende på kön?
- Hur kan man med hjälp av en kombinerad kvantitativ och kvalitativ innehållsanalys med en diskursiv ansats studera hur konstruktioner av missbrukare skapas?
- Kan man ur domar gällande beredande av vård enligt LVM få relevant information om hur konstruktioner av missbrukare skapas?

Missbruk som socialt problem – en historisk tillbakablick

Missbruk, och då främst alkoholmissbruk, har sedan länge i Sverige ansetts och klassats som ett socialt problem. Redan vid förra sekelskiftet ansågs alkoholmissbruk tillsammans med fattigdom vara en av de stora sociala frågorna (Edman & Stenius, 2007). Alkoholmissbruket ansågs av många vara ett hot både för nationen och rasen och i slutet av 1800-talet växte många nykterhetsrörelser fram både i Sverige och i Europa (Edman, 2004). Ett sätt att förstå

hur synen på missbruk har förändrats över tid är att se på den lagstiftning som har funnits för att komma till rätta med problemet.

Den första tvångslagstiftningen för alkoholmissbrukare, 1913 års alkoholistlag (AlkL), gav myndigheterna rätt att besluta om tvångsinternering. Sverige kom i jämförelse med andra industrialiserade länder ovanligt tidigt med en lagstiftning som innehöll inslag av tvångsvård för alkoholmissbrukare (*ibid.*). Lagen hade till syfte att omhänderta ”icke-kriminella men samhällsbesvärliga alkoholmissbrukare” som antingen ansågs farliga för sin omvärld eller parasiterade på samhället (Edman, 2004, s 22). De främsta skälen för tvångsvård av alkoholmissbrukare var alltså för att skydda samhället. Vidare menar Edman (2004) att syftet med alkoholistlagen i första hand var att stävja ett manligt alkoholistmissbruk och att komma till rätta med sociala problem såsom hustrumisshandel, arbetsvilja och fattigdom. Den kvinnliga alkoholmissbrukaren var ett undantag. Kvinnan tilldelades främst en roll inom familjen, som hemmets vårdare och kontrollant av makens alkoholkonsumtion. Vid de få tillfällen som den kvinnliga alkoholkonsumenten i historien fått stå i fokus har det främst kommit att handla om omoraliskt och promiskuöst beteende (*ibid.*).

År 1954 tillkom nykterhetsvårdslagen (NvL), vilken tillät ingripande på ett tidigare stadium än vad AlkL medgivit, med syftet att stävja problemen på ett tidigt stadium (Gustafsson, 2001). Nykterhetsvårdslagen var endast utformad för alkoholmissbruk. Narkotikamissbrukare behandlades istället inom sjukvården, antingen frivilligt enligt sjukvårdslagen eller med tvång enligt dåvarande lagstiftning om beredande om slutna psykiatrisk vård (LSPV) (*ibid.*) Under denna period förändrades successivt synen på missbrukets orsaker och hur detta skulle behandlas. Alkoholmissbruket sågs som ett resultat av både medicinska och miljömässiga orsaker. Fostran och kontroll ersattes av vård och medicinsk behandling (Mattson, 2005).

Under 1960- och 70 talet inleddes en debatt kring de etiska och moraliska aspekterna i nykterhetsvårdslagens inslag av tvingande åtgärder. Kritik riktades mot att lagen innehöll både frivillighet och tvång samt att tvångsåtgärderna till största del drabbade personer inom socialt och ekonomiskt svaga grupper. Det uttalades också kritik mot bristen på vetenskapliga studier rörande tvångsvård och dess effekter (*ibid.*)

Efter en lång och omfattande politisk, ideologisk och samhällsrelaterad diskussion ersattes år 1982 nykterhetsvårdslagen med lag om vård av missbrukare i vissa fall (LVM). Samtidigt antogs en ny socialtjänstlag (SoL) som ersatte bland annat lagen om nykterhetsvård, lagen om

socialhjälp och barnavårdslagen. Detta innebar att tvångsinslag och frivilliga insatser nu separerades till två komplementära lagar (Edman, 2004). Utgångspunkten var att vården skulle ske på frivillig grund enligt socialtjänstlagen och endast i undantag genom tvingande insatser enligt LVM. Lagstiftningen kom nu även att utöver missbruk av alkohol omfatta missbruk av narkotika och flyktiga lösningsmedel. 1989 reviderades LVM-lagstiftningen vilket bland annat innebar att kriterierna skärptes för ingripande och vårdtider. Förändringarna var dock inte genomgripande och lagen står idag i stort sett oförändrad (Gustafsson, 2001).

Kort om LVM

LVM har idag, som nämnades ovan, funktionen av en undantagslag som är till för att komplettera SoL i de fall den enskilde inte kan beredas vård under frivilliga former. Samtidigt är LVM en tvingande lagstiftning, socialnämnden är alltså skyldig att ansöka om tvångsvård om förutsättningarna anses vara uppfyllda (Staaf, 2005). Enligt förarbeten till lagen och av Socialstyrelsens allmänna råd framkommer att LVM skall arbeta efter tre mål. 1) att omedelbart bryta det destruktiva missbruket, 2) att kortsiktigt främja motivationen till fortsatt frivillig vård, och 3) att långsiktigt främja frihet från missbruk och utvecklandet av en sundare livsstil (Ekendahl, 2001).

Socialtjänstens insatser skall enligt SoL § 1 präglas av frivillighet och ”bygga på respekt för människors självbestämmande och integritet” och skall så lång det är möjligt utformas och genomföras i samverkan med den enskilde. Dessa bestämmelser gäller även för LVM-lagstiftningen. Förutsättningarna för vården regleras i 4 § LVM. Här beskrivs de olika villkoren som skall vara uppfyllda för att tvångsvård skall bli aktuell. Dels finns det ett krav på ett fortgående missbruk och att vården inte skall kunna tillgodoses på annat sätt än genom tvångsvård. Utöver dessa rekvisit måste också minst en av tre specialindikationer vara uppfyllda för att lagen skall tillämpas. Dessa är följande; att den enskilde utsätter sin fysiska eller psykiska hälsa för allvarlig fara (4 § 3a), löper uppenbar risk att förstöra sitt liv (4 § 3b) eller befaras komma att allvarligt skada sig själv eller någon närstående (4 § 3c) (Gustafsson, 2001).

Socialnämnden, eller dess motsvarighet, är den myndighet som efter att ha gjort en bedömning av behovet av tvångsvård ansöker om beredande av vård hos länsrätten. Länsrättens uppgift är sedan att besluta om behov av tvångsvård föreligger. Till grund för sitt

beslut har man som regel socialnämndens utredning i ärendet. Den enskilde missbrukarens inställning till vård ska om det är möjligt också tas i beaktande (Staafl, 2005). Domstolsprövningen är inte i första hand att betrakta som att missbrukaren ska *dömas till eller frias från vård*, utan är snarare till för att den enskildes rätt skall tas tillvara på ett betryggande och säkert sätt. Vidare betonas i förarbetena till lagstiftningen vikten av att man särskilt noga värnar om den enskildes rättsäkerhet i och med det allvarliga ingrepp i den enskildes liv det kan vara fråga om (*ibid.*). Den yttersta gränsen för hur länge tvångsvården får pågå är sex månader. Men enligt lagen skall tvångsvården upphöra så fort syftet med vården är uppnått (20 § LVM). Syftet med lagen är som tidigare omnämnts att motivera missbrukaren så att han eller hon kan antas vara i stånd att frivilligt medverka till fortsatt behandling och ta emot stöd för att komma ifrån sitt missbruk (3 § LVM) (*ibid.*).

Tidigare forskning

Mycket av den kritik som framfördes under instiftandet av LVM-lagstiftningen 1982 kom att handla om bristen på vetenskapligt material om tvångsvårdens effekter (Gustafsson, 2001). I betänkandet (1987:22) till den reviderade LVM-lagstiftningen konstaterar socialberedningen att tvångsvården är ett eftersatt forskningsfält inom missbrukarvården (Larsson Kronberg, 2005). Under de senaste åren har det dock satsats mer på forskning om missbruk i stort men även på forskning om tvångsvård (*ibid.*). Denna forskning bedrivs inom flera olika vetenskapliga områden såsom juridik, rättssociologi, medicin, socialt arbete och etik. Det finns alltså en stor bredd inom forskningen vilket gör det svårt att återge en heltäckande bild. Forskningen om missbruk och tvångsvård innefattar flera olika synsätt och aspekter som exempelvis missbrukarvårdens utfall och effekt, forskning om rättsäkerhet, etik och moral samt upplevelser av missbrukarvård. Nedan följer en redogörelse av den forskning vi funnit vara relevant inom ramen för vår uppsats.

Forskning om missbruk

Johan Edman (2004) undersöker i sin doktorsavhandling hur synen på alkoholmissbruk, dess orsaker och möjliga behandlingar förändrats i Sverige under åren 1940-1981. Edman ser att synen på missbrukets orsaker och hur dessa skall behandlas har förändrats mycket under 1900-talet. Samtidigt poängterar han att själva kärnan i lagstiftningen är den samma idag som då; att samhället tar sig rätten att sätta gränser för ett visst oönskat beteende. Han har även tillsammans med Kerstin Stenius (Edman & Stenius, 2007) beskrivit missbrukarvårdens

utformning och förändring i Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige mellan åren 1885 – 2007.

Lena Hübner (2001) undersöker i sin avhandling allmänhetens syn på alkohol och narkotika i förhållande till exempelvis kön och politisk tillhörighet i modern tid. Hon kommer fram till att en stor majoritet anser att alkohol- och narkotikamissbruk är offentliga angelägenheter och att staten också skall ha möjlighet att tvångsvårda både alkohol- och narkotikamissbrukare. Vidare visar hon på att narkotika anses av allmänheten vara både ett allvarigare och större problem än alkohol.

Forskning om vård och tvångsvård – utfall och effekt

Flera studier har gjorts i syfte att undersöka LVM-vårdens resultat. Bland annat har Kajsa Billinger (2000), tittat på hur personalen på LVM-hem arbetar med att motivera sina klienter. Arne Gerdner, Kerstin Nilsson och Dolf Tops, och Anders Bergmark med flera har alla genom effektstudier diskuterat LVM-vårdens utfall med mer eller mindre nedslående resultat (Larsson Kronberg, 2005). Arne Gerdner har i sin studie (SOU 2004:3) undersökt utfallen av LVM-vård genom att jämföra två grupper, en grupp som bestod av missbrukare som utsatts för tvångsvård och en kontrollgrupp som bestod av missbrukare som inte utsatts för tvångsvård. Hans resultat visar på att andelen förbättrade totalt sett är relativt god, en av tre har klarat sig minst ett år utan att söka vård på tillnyktringsenheten. Dock är andelen förbättrade inte högre än hos kontrollgruppen som vårdats enligt LVM. Gerdner betonar att hans resultat inte överrensstämmer med tidigare internationella effektstudier av tvångsvård där man har kunnat se ett positivt utfall av tvångsvård. Han menar att detta dels kan bero på LVM-vårdens utformning i Sverige och dels på bristen på kvalitativ eftervård (*ibid.*).

Forskning om rättssäkerhet

Ewa Gustafsson (2001) studerar i sin avhandling LVM-lagstiftningen utifrån en rättsäkerhetsaspekt. Hennes studier visar att det finns vissa brister i lagstiftningens utformning, bland annat att begreppet missbruk inte definieras vare sig i LVM eller SoL eller i dess förarbeten vilket i förlängningen innebär att det finns utrymme för godtyckliga tolkningar av lagstiftningen. Gustafsson ifrågasätter rättssäkerheten för den enskilde då det är svårt att förutse konsekvenser för sitt handlande när lagen tillämpas på olika sätt beroende på hur man väljer att tolka den.

Annika Staaf (SOU 2004:3) ifrågasätter också hon rättsäkerhetsaspekten i LVM-ärenden. Hon har bland annat genom ett diskursivt förhållningssätt analyserat socialnämndens utredningar som ligger till grund för länsrättens beslut. Hon frågar sig om utredningarna är sakligt och objektivt underbyggda då det mycket sällan framkommer omständigheter som skulle tala *mot* ett tvångsingripande. Vidare ser hon också att innehållet i utredningarna skiljer sig åt beroende på om det är en man eller kvinna som är föremål för utredningen. Exempelvis får klientens familjesituation mycket större plats i utredningarna bland kvinnor. Hur kvinnorna tar hand om sina barn och eventuella pojkvänners beteende nämns ofta som en indikation för omhändertagande (*ibid.*). I en annan undersökning (Jacobsson, SOU 2004:3) analyseras den muntliga förhandling som (bör) föreligga länsrättens dom. Studien bygger på inspelningar av den muntliga förhandlingen samt intervjuer med dess aktörer. Genom argumentationsanalytisk metod kommer Jacobsson fram till att konflikten mellan missbrukaren och socialnämnden ofta tonas ner av länsrätten. Detta görs på olika sätt, bland annat genom att länsrätten ignorerar den enskildes argument och även genom att ifrågasätta dennes trovärdighet (*ibid.*).

Forskning om etik, moral och upplevelser av tvångsvården

Jan Arlebrink (2004) intresserar sig för alkoholmissbrukares upplevelser av och reaktioner på tvångsvård utifrån ett etiskt perspektiv. Han har genom intervjuer med tvångsvårdade missbrukare kommit fram till att endast ett fåtal blir förbättrade och för majoriteten innebär vården att de drabbas av allvarliga begränsningar i autonomin och kränkningar av integriteten. Han efterlyser vårdpersonal som endast arbetar med klientens rehabilitering och återupprättelse utan att samtidigt stå som representanter för myndigheter. Vidare har Mats Ekendahl (2001) undersökt missbrukares syn på LVM i förhållande till motivation och hans resultat visar att tvångsåtgärder mot omotiverade klienter ofta är ineffektiva. Många av klienterna uppgav att de före omhändertagandet var motiverade till förändring och att man i samband med tvångsvården var orolig att denna motivation skulle avta. Mot bakgrund av detta ifrågasätter Ekendahl tvångsvårdens etiska legitimitet.

Forskning om missbruk och missbruksvård ur ett genusperspektiv

Inom forskning om missbruk är genusforskningen ett etablerat men litet fält. I den genusvetenskapliga missbruksforskningen har fokus främst legat på kvinnor med missbruksproblematik eller i behandling medan forskning om män ur ett genusperspektiv inte är lika vanligt (Mattsson, 2005).

Som exempel kan nämnas Karin Trulsson (2003) som genom intervjuer med missbrukande kvinnor undersökt hur det är att både vara kvinna och missbrukare. Hon har också tidigare diskuterat den missbrukande kvinnans särskilda utsatthet i förhållande till icke missbrukande kvinnor. Hon menar att kvinnor med missbruk ofta haft dålig kontakt med modern och senare i livet också haft svårt att skaffa sig väninnor på grund av att deras erfarenheter av missbruk gör att de ses som annorlunda. Detta medför att kvinnorna ofta utvecklar osunda relationer till (missbrukande) män som en kompensation för de bristande vänskapsrelationerna till andra kvinnor. Trulsson menar vidare att kvinnorna ofta tar över männens drogvanor (Trulsson, 2000).

Flera författare har problematiserat och kritiserat den kvinnobild Karin Trulsson, bland andra, förmedlar. Både Carin Holmberg (2000) och Tina Mattsson (2005) ifrågasätter om denna bild verkligen stämmer och menar vidare att den ensidiga fokuseringen på kvinnors utsatthet, trauman, övergrepp och frånvaron av relationer till andra kvinnor skapar en bild av kvinnan som passiv och beroende av män. Mattson (2005) beskriver att kvinnornas missbruksproblem ofta hamnar i skuggan av annan psykosocial problematik. Holmberg (2000) menar vidare att om klienterna tolkas som extremt utsatta och annorlunda finns det också en risk att de intagna införlivar denna bild om sig själva.

Det finns också forskning som visar på att kön blir avgörande för både utformningen av det sociala arbetet men också för tillämpning av lagstiftning. Tina Mattsson (2005) har genom intervjuer och observationer från två LVM-hem sett hur vården för missbrukare har olika utformning beroende på kön. Även lagstiftningen påverkas av våra föreställningar kring kön. Som exempel på detta kan nämnas Astrid Schlytter (1999) som genom att analysera LVU-domar har undersökt hur LVU-lagstiftningen tillämpas och visar på att de rättsliga normerna i en rad avseenden är olika för flickor och pojkar.

Teori

”Sociala problem” är ett uttryck som inte sällan används, men vars innebörd inte är klart definierat. Uttrycket används för att beskriva en mängd olika fenomen och bakgrunden till att de klassas som sociala problem är varierande. Att svara på vad ett socialt problem är görs alltså inte i en handvändning, utan begreppet måste definieras utifrån de premisser som ställs i

varje givet fall (Meeuwisse & Swärd, 2002). Även om en enhetlig definition av vad ett socialt problem är saknas, så finns det förhållanden som vi utan några större bryderier placerar i kategorin ”sociala problem”. Som nämndes i inledningen till denna uppsats är det exempelvis få människor i vårt samhälle som ifrågasätter att missbruk av alkohol och narkotika är att betrakta som ett socialt problem. Vi har valt att använda av oss ett socialkonstruktivistiskt perspektiv för att förstå hur missbruk och missbrukare uppfattas som ett socialt problem.

Socialkonstruktivismen bygger på grundantagandet att det inte finns en sann, objektiv verklighet (Hilte, 1996). Istället betonas relationen och interaktionen mellan människa och samhälle och att det är genom denna interaktion verkligheten, som vi känner den, blir till (Hübner, 2001). Verkligheten har ingen fast struktur utan uppfattas snarare som en pågående process där människorna, som en del av samhället, genom kollektiva definitionsprocesser skapar den. Det processuella sättet att betrakta verkligheten på innebär att verkligheten genom konstruktioner och rekonstruktioner är stadd i ständig förändring. Härav förstås verkligheten, vilket är en viktig socialkonstruktivistisk hållpunkt, som bunden till den historiska och sociala kontext som för tillfället är rådande (Hilte, 1996; Hübner, 2001).

Institutionalisering och internalisering

De kollektiva definitionsprocesser som nämndes ovan är av avgörande vikt för skapandet, konstruktionen, av verkligheten. För att förklara hur dessa definitionsprocesser går till kan man använda sig av begreppen ”institutionalisering” och ”internalisering”. Björn Blom (1998) beskriver institutionaliseringsprocessen på följande vis:

”En institution kan beskrivas som en för-givet-tagen social ordning eller ett socialt mönster som har uppnått ett visst tillstånd eller viss egenskap. Med ordning eller mönster menas människors standardiserade handlings- och interaktionssekvenser. Annorlunda uttryckt är institutioner socialt konstruerade, rutin-reproducerande program eller regelsystem som uttrycks i bestämda handlingar eller mönster av handlingar. När avsteg från mönstret motarbetas på ett reglerande sätt av återkommande aktiverade, och socialt konstruerade kontroller, kan man säga att mönstret är institutionaliserat (Blom, 1998:56)”.

Språket spelar i detta sammanhang en väsentlig roll (Blom, 1998; Winther Jørgensen & Phillips, 2000). Genom språket typifierar vi vår omvärld. Typifieringarna ger mening åt det som händer runtomkring oss och hjälper oss att förstå och strukturera erfarenheter. Vi behöver

typifieringarna för att kunna interagera med andra människor och genom interaktion och användande av samma typifiering skapas de mönster som institutionen kännetecknas av (Blom, 1998; Winther Jørgensen & Phillips, 2000). Hübner (2001) menar att de sociala ordningar samhället utgörs av är uppbyggda av institutionaliserade handlingar som tillsammans med de gemensamma typifieringarna blir definitioner av verkligheten. Dessa definitioner ses som självklara och utgör den verklighet som av systemets aktörer uppfattas som sann. Internalisering kan i detta sammanhang beskrivas som den process där individen tar de, av och genom samhället och språket, skapade definitionerna av verkligheten och gör dem till sina egna (Hilte, 1996). Genom språket internaliseras alltså rutinartade beteenden och handlingsmönster och blir en del av vår verklighet och bidrar till att skapa och upprätthålla institutionerna (Blom, 1998).

Normalitet och avvikande

En kritik som förts fram mot socialkonstruktivismen är att man, i avsaknad av reella värden eller en essentiell verklighet som är oberoende av våra definitioner, hamnar i en position där allting flyter och att man i och med detta går miste om den regelbundenhet och det tvång som finns inneboende i det sociala (Winther Jørgensen & Phillips, 2000). Winther Jørgensen och Philips (2000) menar dock att det sociala fältet har en stor regelbundenhet med reglerande funktioner, vilket också kan förstås från citatet ovan (Blom, 1998). Verkligheten kan alltså förstås som ständigt, men med tröghet, föränderlig. De institutionaliserade handlingarna är förhållandevis fasta, men ger ändå utrymme för individuella tolkningar och handlingar som frångår de gemensamma definitionerna (Hübner, 2001). Det finns dock alltid en gräns för vad som uppfattas som normalt. Utmanar man genom sina handlingar denna gräns kategoriseras man som avvikare (*ibid.*).

Det finns ett flertal förklaringsmodeller och teorier kring vad som uppfattas normalt, och därmed också avvikande, samt hur och varför olika fenomen placeras inom respektive kategori. Ett perspektiv på avvikande som med fördel kan förstås parallellt med det socialkonstruktivistiska perspektiv som presenterats ovan är det stämplingsteoretiska perspektivet (Meeuwisse & Swärd, 2002). Inom detta perspektiv finns ett antal teorier om hur stämpling går till. I stora drag kan dessa teorier sägas bygga på ett interaktionistiskt antagande om att omgivningens reaktioner är av avgörande betydelse, dels för hur samhället uppfattar individen och dels för hur individen uppfattar sig själv (Hilte, 1996). Fokus ligger här inte på personens egenskaper som avvikare utan på hur avvikandet i sig kan ses i förhållande till de normer,

eller sociala ordningar, som man önskar upprätthålla (Meeuwisse & Swärd, 2002). Även om fokus inte ligger på individens egenskaper så påverkar omgivningens reaktioner den enskildes syn på sig själv och kan leda till att han eller hon slutligen identifierar sig med det avvikande beteendet som ett sätt att hantera det stigma som utpekandet som avvikare kan innebära (Hilte, 1996). I och med detta har också den avvikande bidragit till att upprätthålla den sociala, institutionaliserade ordningen.

Hübner (2001) menar att det som blir intressant när man studerar avvikande som socialt problem ur ett socialkonstruktivistiskt perspektiv är att se på den definitionsprocess som ligger bakom utpekandet av ett visst fenomen som avvikande. Man har beskrivit denna process som ett politiskt maktspel där olika grupper kämpar om ett tolkningsföreträde när det gäller att besluta vilken definition som bör vara rådande och som övriga grupper därmed har att förhålla sig till (Hilte, 1996). För att förstå konstruktionen av, som är fallet i denna uppsats, missbruk som socialt problem bör frågor ställas som handlar om vilka normer som kolliderar med varandra, vilka intressen som ligger bakom utpekandet av missbruk som avvikande beteende, och vem eller vilka det är som besitter tolkningsföreträdet när det gäller avgörandet av vad som faller utanför ramen för vad som är önskvärt (Hübner, 2001).

Metod

Med anledning av att en del av uppsatsens syfte har varit att studera hur man kan använda sig av en specifik metod för att samla in och analysera ett empiriskt material är detta avsnitt förhållandevis omfattande, i synnerhet beskrivningen av vårt tillvägagångssätt.

Den metod vi har använt skulle kunna beskrivas som en kombinerad kvantitativ och kvalitativ innehållsanalys med en diskursiv ansats. Detta innebär att vi har kombinerat delar från en klassisk innehållsanalys som traditionellt används för mer kvantitativa syften (Bergström & Boréus, 2000), med delar från den diskursanalytiska skolan. Genom att kombinera de olika metoderna har vi haft för avsikt att möjliggöra en analys där vi tar hänsyn till såväl kvantitativa som kvalitativa värden i materialet (Alvesson & Sköldberg, 1994). Att arbeta strikt efter antingen en kvalitativ eller kvantitativ inriktning upplever vi hade varit att begränsa den kunskap vi har kunnat utvinna ur materialet genom att kombinera dem. De olika inriktningarna får här en chans att komplettera varandra och därmed lyfta resultatet (*ibid.*).

Innehållsanalys

Innehållsanalys är en metod som lämpar sig väl för analys av större textmängder (Bergström & Boréus, 2000). Grundtanken är att man genom att kvantifiera någonting, det kan vara specifika ord, en viss typ av argument eller omnämnande av särskilda företeelser, ska kunna göra en metodisk och systematiserad mätning för ett specifikt forskningssyfte (*ibid.*). I vårt fall har detta syfte varit att studera hur länsrätten, socialnämnden och den enskilde missbrukaren i LVM-domar argumenterar för önskat domslut och om skillnader kan urskönjas beroende på kön. Innehållsanalysen kan, för detta syfte, användas för att finna mönster i den förhållandevis stora textmängd, drygt 400 sidor, som dessa domar utgör. Metoden kan, som nämndes, användas på olika sätt, men oavsett vad syftet är så krävs det att man beslutar sig för vad det är man vill mäta i texten. Handlar det om specifika ord är analysen inte särskilt komplicerad. I de fall systematiseringen och kvantifieringen kräver mer komplicerade tolkningar för att kunna genomföras brukar man tala om att man använder sig av en ”kvalitativ innehållsanalys” (*ibid.*). Vi har i analysens första steg, genom att utarbeta vårt mätverktyg, kvantifierat våra data. Sedan har vi genom en kvalitativ innehållsanalys med vissa diskursiva inslag försökt förstå och tolka hur våra resultat kan belysa konstruktionen av missbrukare. Av denna anledning har vi valt att definiera vårt val av metod för en kombinerad kvantitativ och kvalitativ innehållsanalys. Vad vi avser med tillägget ”diskursiv ansats” förklaras närmare i stycket nedan.

Diskursiv ansats

Den diskursiva ansatsen i vårt metodval har främst en teoretisk poäng. Använder man sig av en mer renodlad diskursanalys som metod finns det en mängd olika inriktningar att välja mellan och förhålla sig till (Bergström & Boréus, 2000). Winther Jørgensen och Phillips (2000) beskriver det diskursanalytiska angreppssättet som en teoretisk och metodisk helhet, som en paketlösning, som omfattar specifika filosofiska premisser och teoretiska modeller samt metodologiska riktlinjer och särskilda språkanalytiska tekniker. Utgångspunkten i diskursanalysen, och som är att betrakta som gemensam för de olika inriktningarna, är att man fokuserar på språkets betydelse i studiet av olika samhällsfenomen (Bergström & Boréus, 2000). Här finns en tydlig koppling till socialkonstruktivismen som redovisades i det tidigare teoriavsnittet. Språket är inte en spegling av en yttre, sann verklighet utan bidrar snarare till att skapa verkligheten (*ibid.*). I det diskursanalytiska arbetet betonas vikten av en sammanhängande teoretisk ram där olika perspektiv formar och omformar varandra (Winther

Jørgensen & Phillips, 2000). Denna teoretiska ram utgörs i detta fall av det socialkonstruktivistiska perspektivet. Eftersom vi har velat se hur man genom språket, i LVM-domarna, skapar missbruk som socialt problem har vi genom att anamma de idéer om teorins betydelse för analysen som diskursanalysen bygger på fått ett redskap att närma oss vårt textmaterial. Det har hjälpt oss att utveckla ett system för att analysera texterna och samtidigt reflektera över vår egen inverkan på analysen.

Val av empiriskt material

Anledningarna till att vi har valt att analysera LVM-domar är flera. En av anledningarna har varit att det finns en fördel med att arbeta med text då denna kan betraktas som mer konstant än exempelvis intervjumaterial eller observationer. Den ändras inte över tid vilket underlättar om man exempelvis skulle vilja göra om undersökningen för att utreda och, förhoppningsvis, styrka reliabiliteten. Det har också varit en fråga om tillgänglighet – eftersom domar i svenska domstolar omfattas av offentlighetsprincipen har det varit material som vi utan några större problem har kunnat få tillgång till.

Den främsta anledningen till vårt val av empiriskt material kan dock kopplas till syftet med vår uppsats. Som konstaterats tidigare så är det en allmän uppfattning att missbruk kan kategoriseras som ett socialt problem. Att vi i Sverige har en lagstiftning som reglerar vård genom tvång kan förstås som en ytterligare bekräftelse på detta. Kort sagt har man gjort bedömningen att missbruk och missbrukare utgör ett så pass allvarligt samhällsproblem att man instiftat en rutin för att med tvång kunna åtgärda detta problem. Att domarna omfattar tre aktörers syn på missbruket gör det möjligt att studera hur man från olika håll definierar och (re)konstruerar det sociala problemet missbruk. Detta är en av materialets stora förtjänster och har varit av avgörande betydelse för vårt val.

Domarnas utformning

Domarnas utformning följer en klar struktur, där man inleder med ett domslut ur vilket kan utläsas om man dömer till vård och, som regel, på vilka grunder man gör detta med hänvisning till 4 § LVM. Efter domslutet följer yrkanden från socialnämnden där man beskriver på vilka grunder man ansöker om beredande av vård. I de fall den enskilde missbrukaren kommer till tals i domen är det som regel också under denna rubrik deras uttalande placerat. Härfter följer domskälet. I domskälet presenterar länsrätten sitt resonemang kring varför man gör bedömningen att missbrukaren bör dömas till vård, eller inte dömas till vård.

Även om alla domar som regel följde strukturen som beskrivits ovan så varierade såväl innehåll som omfattning förhållandevis mycket. Som nämndes i det tidigare avsnittet om LVM-lagstiftningen så har socialnämnden till uppgift att, innan en ansökan om beredande av vård lämnas in till länsrätten, utreda den enskildes förhållanden så att en bedömning av om förutsättningar för tvångsvård kan anses vara uppfyllda senare kan göras i rätten. I vissa domar beskrev man bara mycket kort vad socialnämnden lagt fram som underlag för sin ansökan, i andra domar fanns väsentligt mycket mer material från utredningarna. Det fanns också en spridning rörande under vilken rubrik man presenterade socialnämndens beskrivning av den enskildes förhållanden. I en övervägande del kunde man finna denna information under yrkanderubriken, men i en inte obetydlig del av domarna hade man istället placerat den under domskäl.

Tillvägagångssätt

Bergström och Boréus (2000) beskriver hur man kan gå tillväga för att koda och analysera text som man vill använda för att göra en innehållsanalys. Denna beskrivning har i stor utsträckning tjänat som vägledning för oss när vi har tagit oss an materialet. Här kan nämnas att vi framförallt har använt oss av deras instruktioner för hur man arbetar med hjälp av kodningsenheter, kodningsscheman och kodningsinstruktioner. Nedan presenteras vårt tillvägagångssätt mer ingående.

Efter att ha beslutat oss för att använda oss av länsrättsdomar i LVM-ärenden under år 2008 tog vi kontakt med länsrätten i Skåne Län där vi fick tillgång till ett pärmregister över samtliga domar fattade i länsrätten under de senaste tolv månaderna. De domar som fanns tillgängliga i registret kunde vi själva plocka ut. Resterande domar beställdes genom länsrättens arkivarie som översände dem i pdf-format via e-post. Av dessa domar sorterade vi ut de som gällde avskrivna ärenden och behöll de domar som rörde avslag eller bifall till beredande av vård.

Med hela materialet tillhanda började vi att läsa igenom samtliga domar (110 st) för att skapa oss en övergripande bild av struktur och innehåll. Därefter diskuterade vi med varandra om det fanns mönster vi redan på detta stadium tyckte oss kunna skönja, och om det fanns teman som vi upplevde som framträdande i materialet i helhet. Sedan vi gjort detta delade vi upp domarna efter kön på den person ansökan gällde och läste samtliga domar för män och

samtliga domar för kvinnor var för sig. Denna genomläsning efterföljdes av en ny diskussion liknande den vi hade efter första genomläsningen.

En viktig del av arbetet med analyser av olika slag är att göra en så kallad operationalisering, det vill säga att tydligt formulera ”klara kriterier för hur enheter, begrepp eller samband skall återges genom empiriska data (Grønmo, 2006 s. 417)”. Vårt nästa steg i arbetet blev således att utifrån de diskussioner som hållits besluta oss för vilka teman i domarna som kunde vara användbara för oss i det vidare arbetet. Dessa teman kom att handla om när man refererade till medicinska eller sociala förhållanden, vilken typ av missbruk den enskilde hade, tidigare vårdinsatser, den enskildes psykiska och fysiska hälsa eller till personliga egenskaper hos missbrukaren. Utifrån dessa teman utarbetade vi ett schema över de kodningsenheter (se bilaga 2) som vi ville identifiera i materialet. Vissa enheter skapade vi för att mäta rent kvantitativa värden såsom kön, om de dömdes till vård eller ej, enligt vilket lagrum de dömdes, etc. Andra enheter tog vi fram för att mäta mer kvalitativa värden. Dessa kom att direkt motsvaras av de teman som nämndes ovan. Samtliga enheter markerades sedan med en färg eller en kombination av färger. För att i möjligaste mån säkerställa att vi angrep texten på ett likartat sätt och tolkade informationen så samstämt som möjligt skapade vi också gemensamt en kodningsinstruktion (se bilaga 3). Med hjälp av schemat över kodningsenheter och kodningsinstruktionen påbörjade vi sedan kodningen av materialet.

För att kontrollera att det kodningsverktyg vi utarbetat fungerade och var relevant valde vi att göra en pilotstudie om 30 domar, vilket också rekommenderades i de anvisningar som fanns att hämta hos Bergström och Boréus (2000). Inledningsvis gick vi tillsammans igenom tio domar och kodade dem tillsammans. Detta dels för att arbeta mot en än mer samstämmig bedömning av materialet, och dels för att kunna göra vissa ändringar i kodningsinstruktionen. Vi upplevde inte att vi i särskilt stor utsträckning behövde ändra i kodningsinstruktionen, men vi ansåg att vi behövde modifiera den genom vissa tillägg, vilka också finns redovisade i instruktionen. Ett av de problem vi stötte på rörde hur vi skulle markera avsändarna, det vill säga länsrättens, socialnämndens och den enskilde missbrukarens uttalanden. Vi fann att man i många av domarna redovisade en stor del av socialnämndens och den enskilde missbrukarens uttalanden under domskälen. Eftersom det är under rubriken domskäl som länsrätten resonerar och motiverar sitt domslut valde vi slutligen att koda samtliga uttalanden under domskäl som länsrättens uttalanden. Rent tekniskt gjordes sedan kodningen genom att vi i varje dom i kanten av ett yttrande markerade vem eller vilka som uttalade sig med den för

respektive enhets utvalda färg. Sedan sökte vi identifiera övrig text utifrån övriga enheter och markerade dessa genom att stryka under såväl specifika ord som hela meningar.

Efter att gemensamt ha gått igenom de tio första domarna fortsatte vi kodningsarbetet separat. Vi kodade då domarna enskilt men gick sedan igenom våra kodningar gemensamt för att kontrollera att vi inte hade missat viktiga bitar och att vi hade tänkt lika när vi tolkat materialet. Efter varje genomgång förde vi sedan ner kodningsresultatet för varje enskild dom på ett för detta avsett försättsblad. På detta försättsblad lämnade vi också utrymme för övriga anteckningar i de fall vi ansåg att domen innehöll något som var särskilt anmärkningsvärt eller som vi i övrigt trodde skulle kunna vara av värde för vår analys, men som inte kunde placeras inom någon av de övriga enheterna.

När samtliga domar kodats sammanställde vi resultaten, dels resultaten för män och kvinnor separat, och dels resultaten för det totala antalet domar. Vår bedömning var efter att ha gjort sammanställningen av pilotstudien att det hade fungerat att få fram ett för analys gångbart material och att vårt kodningsmaterial därmed borde uppfylla kraven för att kunna använda det med resterande domar. I det fortsatta arbetet med kodningen valde vi därför att följa den ordning vi använt oss av under pilotstudien. En stor del av arbetet, utöver själva kodningen, utgjordes av att vi gemensamt gick igenom de domar vi kodat på egen hand för att fortsatt kontrollera att vi gjort likartade bedömningar. De slutliga kodningsresultaten finns redovisade i bilaga 1.

Validitet, reliabilitet och interbedömarreliabilitet

Kravet på validitet i vetenskapliga undersökningar innebär att de mätningar man gör ska vara relevanta för det man har haft för avsikt att mäta. Det material som studeras måste med andra ord svara mot intentionen eller syftet med undersökningen (Grønmo, 2006). I vårt fall handlar det om ifall man genom att studera länsrättsdomar kan få relevant information om hur man talar om och beskriver missbrukare. Eftersom vi de facto har fått fram resultat som kan användas för att beskriva vårt syfte är vår uppfattning att validitetskravet kan anses vara uppfyllt.

Reliabilitet är ett begrepp som används för att beskriva undersökningens tillförlitlighet, det vill säga om man har mätt det man har haft för avsikt att mäta på rätt sätt (Aspers, 2007). Ett sätt att mäta reliabiliteten i en vetenskaplig undersökning är att utvärdera om man kan komma

fram till motsvarande data genom att använda sig av samma undersökningsmetod på data som beskriver samma fenomen (Grønmo, 2006). Likaså kan reliabiliteten mätas genom att någon annan undersöker samma material med hjälp av samma undersökningsmetod och kommer fram till samma resultat som den som ursprungligen gjorde undersökningen (Thurén, 1991). Med hänsyn till att några reliabilitetssäkranden i enlighet med dem som beskrivits ovan, oss veterligen, inte har gjorts är det också svårt att avgöra om reliabilitetskravet i den här uppsatsen kan sägas vara uppfyllt. Vi har dock kunnat se att våra resultat i flera hänseenden överensstämmer med tidigare forskning som gjorts inom samma område, vilket i viss mån höjer reliabiliteten i vår undersökning.

En ytterligare aspekt att ta i beaktande när man talar om reliabilitet är den som rör interbedömarreliabiliteten. Interbedömarreliabilitet kan beskrivas som den del av tillförlitlighetskravet som fokuserar på graden av överensstämmelse mellan olika bedömare av ett material (Anderberg & Dahlberg, 2007). Eftersom vi har varit två stycken som har arbetat med kodning och analys av vårt material har denna aspekt varit särskilt viktig. Vi har strävat efter att uppnå en så hög interbedömarreliabilitet som möjligt, och det är främst av denna anledning som en så pass stor del av arbetet har handlat om att diskutera och resonera kring definitioner av domarnas innehåll. Att gemensamt gå igenom varandras kodningar har varit ytterligare ett led i att försäkra en förhållandevis hög interbedömarreliabilitet.

Etiska överväganden

En vanlig kritik mot forskning inom socialt arbete är att den ofta studerar svaga grupper (May, 2001). Med anledning av detta har det varit viktigt för oss att inte använda vårt material i syfte att exponera en marginaliserad grupp, utan istället undersöka hur utformningen av lagen och domarnas uppbyggnad påverkar villkoren för denna grupp. Samtidigt har vi använt oss av material som, trots att de är offentliga handlingar, i många avseenden är utlämnande för den enskilde individ som är föremål i domen. Därför har materialet under arbetets gång behandlats på ett diskret sätt och efter uppsatsens färdigställande förstörts.

Vidare kommer vi genom vår analys av hur missbrukare konstrueras samtidigt bidra till hur bilden av missbrukare reproduceras i vårt samhälle (Aspers, 2007). Detta har varit något vi diskuterat mycket under arbetet med uppsatsen. Som exempel kan nämnas att vi har fört en diskussion kring huruvida vi i vår uppsats bör använda oss av begreppet missbrukare, då detta

kan uppfattas som ett stigmatiserande begrepp som ofta används med moraliserande och normerande förtecken (Socialstyrelsen, 2007). Trots detta har vi ändå valt att använda oss av begreppet missbrukare i uppsatsen då det är denna term som används i lagtexten och i domarna. Vår förhoppning är dock att vi med vår uppsats kan bidra till ökad kunskap om hur missbrukare definieras som ett socialt problem och att detta i förlängningen kan leda till större förståelse för hur dessa definitionsprocesser fungerar.

Resultatredovisning och analys

Vi kommer i detta stycke att redovisa och analysera de resultat vi har fått genom att studera det empiriska materialet. Med anledning av att vi har valt att arbeta efter en kombinerad kvantitativ och kvalitativ innehållsanalys kommer vi att presentera resultaten och analysen för de olika inriktningarna separat. Inledningsvis ges således en beskrivning och analys av våra kvantitativa resultat och därefter följer en kvalitativ redovisning och analys av materialet.

Kvantitativ resultatredovisning och analys

Vi har sammanlagt analyserat 110 domar där beslut har fattats gällande beredande av vård enligt LVM. En sammanställning av resultatet av samtliga kodningsenheter finns bifogad (se bilaga 1). 62 av dessa domar har gällt män och de övriga 48 kvinnor vilket motsvarar 56,4 % män och 43,6 % kvinnor. Våra övergripande resultat visar på en förhållandevis stor samstämmighet, dels i hur de tre aktörerna (socialnämnden, länsrätten och missbrukaren) motiverar och argumenterar för önskat domslut, dels i hur manliga och kvinnliga missbrukare beskrivs och bedöms. Nästan alla domar, närmare bestämt 95,5 %, av de av länsrätten prövade ansökningarna ledde till ett beslut om tvångsvård. Vi kunde inte här se några större skillnader vad gäller män och kvinnor.

Specialindikationer

För att ett tvångsomhändertagande skall kunna äga rum krävs att rekvisiten är uppfyllda. Detta innebär, som sagts tidigare, att det skall föreligga ett fortgående missbruk och ett vårdbehov som inte kan tillgodoses genom frivilliga insatser. Dessutom skall minst en av tre specialindikationer vara uppfyllda. I det material vi har undersökt är den mest förekommande specialindikationen 3a (44,8 %) som innebär att man dömer till vård på grund av att man bedömer att den enskilde utsätter sin fysiska och psykiska hälsa för allvarlig fara. Detta

stämmer också överens med Gustafssons (2001) studie som visar att hälsoindikationen är den indikation som oftast åberopas.

Fördelningen mellan män och kvinnor med hänsyn till vilken specialindikation som länsrätten valt att ha som grund för sitt beslut är relativt lika. Man kan dock se en skillnad på fördelningen mellan män och kvinnor i de fall man har valt att döma till vård med samtliga specialindikationer (3 a-c) som grund. I gruppen kvinnor är siffran 15,2 % medan den i gruppen män endast är 8,5 %. Likaså föreligger en skillnad i de fall man har dömt på indikationerna 3 a-b (hälsoindikation och social indikation), där männen i 13,5 % av fallen döms till vård på dessa grunder medan motsvarande siffra för gruppen kvinnor är 4,3 %.

Det resultat som vi uppfattade som mest anmärkningsvärt rörande specialindikationerna var att man i så många som 22,8 % av fallen inte angav någon specialindikation alls i domslutet.

Omfattning

Vidare såg vi att domarnas längd och omfattning varierade mycket. I vissa domar fanns det endast några få uttalanden från socialnämnden och missbrukaren och i andra domar fick dessa aktörer stort utrymme. Vi räknade antalet sidor och fann ett genomsnitt på 3,7 sidor. Männen hade ett genomsnitt på 3,6 sidor och kvinnorna 3,8 sidor, alltså inga större skillnader mellan könen. Dessa fynd stämde också överens med hur mycket missbrukaren kom till tals i domarna. Det totala genomsnittet låg på 2,1 påståenden per person, 1,9 för männen och 2,3 för kvinnorna.

Bestrida eller samtycka?

Sammantaget samtyckte 43,6 % av de enskilda missbrukarna tvångsvården. Männen samtyckte i större utsträckning än kvinnorna, 45,2 % av männen samtyckte till tvångsvård medan kvinnorna samtyckte i 41,7 % av fallen. 52,7 % bestred tvångsvård och i 3,6 % av domarna gick det inte att utläsa den enskildes inställning. De flesta av dem som motsatte sig vården ville ha någon typ av vård på frivillig väg. Här fanns det en övervikt bland kvinnorna, 92,6 % av kvinnorna som bestred tvångsvård önskade samtidigt frivillig vård medan 74,2 % av männen gjorde det samma.

Socialnämnden

Hur stort utrymme socialnämndens utredning fick i domen varierade mycket. I vissa domar fanns det en utförlig beskrivning av den enskilde och dess situation medan det i andra domar endast fanns en beskrivning av yrkandet. Sammantaget utgör socialnämndens argument 38 % av samtliga påståenden vi räknat. I socialnämndens motivation till LVM-ansökan tar beskrivningen av missbruket en stor plats i anspråk. Ungefär en fjärdedel av de räknade argumenten handlar om vilken typ av missbruk den enskilde har, vad den enskilde missbrukar, hur länge man missbrukat samt eventuella återfall och överdoseringar. Man hänvisar till missbrukets art något mer frekvent i kvinnornas domar än i männens men skillnaden är marginell.

Den näst största kategorin socialnämnden hänvisar till handlar om den enskildes personliga egenskaper. Socialnämnden måste i sin utredning motivera varför inte frivilliga insatser är ett alternativ istället för tvångsvård och detta görs ofta genom att diskutera den enskildes motivation, vilja att bryta sitt missbruk, insikt i sitt missbruk och om den enskilde är att lita på. Ibland hänvisar man också till den enskildes uppträdande mot omgivningen, om den enskilde exempelvis anses ”farlig” eller ”manipulativ”. Socialnämnden hänvisar i större utsträckning till personliga egenskaper i männens domar jämfört med kvinnornas. I männens domar handlar 26,1 % av socialnämndens argument om personliga egenskaper jämfört med 21,5 % i kvinnornas domar.

16,7 % av socialnämndens argument handlar om den enskildes psykiska och fysiska hälsa. I kvinnornas domar hänvisar nämnden i 19,4 % till den enskildes hälsa, för männen ligger denna siffra på 14,8 %. I vissa fall hänvisar man till dokumenterade sjukdomar, skador eller försämrade värden medan man i andra fall gör en bedömning av den enskildes hälsa utifrån dennes situation i övrigt. Ett vanligt argument för att den enskilde utsätter sin fysiska och psykiska hälsa för allvarlig fara är om missbruket bedöms vara allvarligt och destruktivt. I socialnämndens utredning finns det ofta ett bifogat läkarintyg där man redogör för missbrukarens allmänna hälsotillstånd och dennes behov av vård. Detta har vi valt att kalla för hänvisningar till medicinska förhållanden. 12,9 % av socialnämndens argumentation utgörs av hänvisningar till medicinska utlåtanden. Socialnämnden hänvisar i något större utsträckning till medicinska förhållanden i männens domar än i kvinnornas.

Ett annat sätt för nämnden att argumentera för ett tvångsomhändertagande är att referera till tidigare vårdinsatser. Ett rekvisit som måste vara uppfyllt för att ett LVM skall bli aktuellt är att vården inte kan tillgodoses på frivillig väg. Det är därför viktigt för nämnden att redovisa tidigare, ofta misslyckade, insatser för att på så sätt argumentera för att frivilliga insatser inte fungerar. 11,4 % av socialnämndens argumentation handlar om tidigare vårdinsatser. Inte heller här har vi funnit några betydande skillnader mellan könen.

Hänvisningar till missbrukarens sociala situation är också något som socialnämnden använder i sin argumentation för ett tvångsomhändertagande. Ofta handlar det om den enskildes bostadssituation, arbetslöshet eller relationer till familj och vänner. Ett vanligt argument som tycks vara återkommande när man hänvisar till sociala förhållanden är om den enskilde umgås med andra missbrukare. 9,8 % av socialnämndens argumentation handlar om missbrukarens sociala situation. I kvinnornas domar hänvisar socialnämnden i 9,6 % till den sociala situationen och i 10 % i männens domar. I detta avseende finns det alltså inga betydande skillnader mellan könen.

Länsrätten

Länsrätten var den aktör som fick störst utrymme i argumentationen, 46,9 % av alla argument kom från länsrätten. Även här fanns det stora variationer i hur utförligt man motiverade domslutet. I vissa domar hänvisade man endast till socialnämndens utredning och missbrukarens inställning medan man i andra domar förde ett mycket mer utförligt resonemang kring socialnämndens och missbrukarens motiveringar till önskat domslut.

Precis som i socialnämndens yttranden handlar rättens argument till största del om den enskildes missbruk. Rätten diskuterar och värderar den information man fått av socialnämnden och den enskilde missbrukaren som handlar om missbrukets art, frekvens, typ av preparat, hur länge man missbrukat samt återfall och överdoseringar. Informationen värderas för att länsrätten sedan skall kunna göra en bedömning om det anses vara klarlagt att den enskilde har ett fortgående missbruk som kräver vård. 27 % av länsrättens argument handlar om den enskildes missbruk. Här har vi kunnat se en viss övervikt i männens domar där 29,1 % handlar om missbruk jämfört med 25 % i kvinnornas domar.

Personliga egenskaper får, även som i socialnämndens yttranden, också i rättens argumentation stort utrymme. 23,1 % av rättens argument handlar om detta. Här har vi, till skillnad från

socialnämndens uttalanden om personliga egenskaper, kunnat se en övervikt i kvinnornas domar där 24,4 % handlar om personliga egenskaper jämfört med männens 21,9 %. Det är vanligt att Länsrätten resonerar kring missbrukarens förmåga att på frivillig väg komma ifrån sitt missbruk, hans eller hennes insikt i sitt missbruk, motivation och trovärdighet.

Vidare diskuterar länsrätten om det föreligger risk att den enskilde utsätter sin fysiska och psykiska hälsa för allvarlig fara. 13,6 % av rättens argument handlar om hälsa, i männens domar är siffran 14,1 % och i kvinnornas 13 %. Även här är det vanligt att man väger nämndens och missbrukarens påståenden mot varandra för att komma fram till om det kan anses klarlagt att den enskildes hälsa är i fara. När missbrukaren samtycker till tvångsvård blir denna argumentation vanligtvis kortare och rätten kommer då oftast fram till att rekvisiten för tvångsvård anses vara uppfyllda. I vissa fall bygger argumenten på socialnämndens och missbrukarens bedömningar och uppfattningar. I andra fall hänvisar man till mer medicinskt grundade bedömningar och hänvisar då vanligtvis till ett läkarutlåtande. De medicinska hänvisningarna utgör 14,6 % av rättens argumentation. Precis som vad gäller hälsa är det något vanligare med medicinska hänvisningar i männens domar än i kvinnornas.

13 % av länsrättens argumentation handlar om tidigare vårdinsatser. Denna argumentation handlar ofta om vilka insatser socialnämnden erbjudit och hur den enskilde missbrukaren lyckats genomföra dessa. Vi har inte sett några betydande skillnader mellan könen.

Slutligen hänvisar Länsrätten i 8,8 % till missbrukarens sociala situation. Här har vi kunnat se en viss övervikt i kvinnornas domar. I 10,9 % av kvinnornas domar hänvisar rätten till sociala förhållanden medan denna siffra är 6,7 % i männens domar.

Den enskilde

Den enskilde missbrukaren är den aktör som får minst utrymme i domarna, sammantaget utgör missbrukarens argument 15,1 % av det totala antalet påståenden och motiveringar. Den största andelen av missbrukarnas argument handlade om personliga egenskaper. Denna kategori utgjorde 26,5 % av missbrukarnas sammantagna påståenden. Här fanns en tydlig övervikt bland de kvinnliga missbrukarna som i större utsträckning än männen hänvisade till detta. 32,3 % handlade om personliga egenskaper i de kvinnliga domarna jämfört med 22 % hos männen.

Den näst största kategorin som missbrukarna hänvisade till handlade om missbruket. 20,8 % av de samlade argumenten handlade om detta. Männerna hänvisade något oftare till missbruket än kvinnorna, 23 % gentemot kvinnornas 18,1 %. Ytterlige en förhållandevis stor kategori är hänvisningar till den sociala situationen som utgör 17 % av missbrukarnas samlade argument. Här finns inga betydande skillnader mellan kvinnor och män. Vidare hänvisar missbrukarna till sin fysiska och psykiska hälsa i 9,6 % av de samlade argumenten. Större andel män tar upp hälsan som ett argument för önskat domslut, 11 % gentemot kvinnornas 7,7 %. Man använder sig i sin argumentation också av medicinska utlåtanden från läkare. Även här hänvisar männen i större utsträckning än kvinnorna, 17 % jämfört med kvinnornas 13,6 %.

Avslutningsvis hänvisar missbrukarna i 11 % av de för gruppen totala argumenten till tidigare vårdinsatser. Här handlar argumenten ofta om de tidigare blivit erbjudna vård, hur denna i så fall sett ut och hur man upplevde vården. Kvinnorna hänvisar i större utsträckning till tidigare vård än männen, 12,3 % jämfört med männens 10 %.

Kvalitativ resultatredovisning och analys

En del av syftet med denna uppsats har varit att se hur missbruk och missbrukare konstrueras genom att studera LVM-domar. Med utgångspunkt i det socialkonstruktivistiska perspektivet har vi en förförståelse av missbruk som ett socialt problem. Genom kollektiva definitionsprocesser har missbruk uppnått statusen av socialt problem i det samhälle vi lever i idag. Vår studie av hur konstruktionen av missbrukare som socialt problem ser ut kan med anledning av detta snarare förstås som en studie av hur *rekonstruktionen* av desamma ser ut. Vi vill poängtera att vi enbart har studerat hur rekonstruktionen av missbrukare ser ut i Skåne län år 2008. För att förstå hur rekonstruktionen också bidrar till nya konstruktioner är vår uppfattning att det krävs att man studerar missbrukare som socialt problem över tid.

Vårt analysarbete startade tidigt i uppsatsarbetet. Genom att identifiera de teman som vi har använt oss av i kodningsarbetet gjorde vi samtidigt en analys av vad vi tyckte var framträdande i domarna. Vår tidiga uppfattning var att missbruk (re)konstrueras som socialt problem genom den enskilde missbrukarens, länsrättens och socialnämndens fokus på medicinska förhållanden, personliga egenskaper, typ av missbruk, hälsotillstånd, tidigare vård och sociala förhållanden. Dessa kategorier har således kommit att bli analysens byggstenar.

Olika sätt att betrakta missbrukare

Det finns ett flertal olika förklaringsmodeller till missbrukets orsaker. Likaså finns det, som nämnts tidigare, olika sätt att betrakta och förhålla sig till missbrukare och vilket ansvar de själva bär för sin situation och även vilket ansvar de har att själva förändra den (Ekendahl, 2001). Hübners tolkning (2001) är att man i grova drag kan se två tendenser. Dels att man betraktar missbrukaren som en person som medvetet förstör för sig själv och att detta är ett tecken på en bristande moralisk karaktär, och dels som missbrukaren som ett offer för yttre eller inre brister som saknar förmågan att alls ta ansvar för sig själv. Vi har kunnat se exempel på båda synsätten genom vår analys av domarna. De kategorier inom vilka dessa uppfattningar har syns tydligast har varit de som rör personliga egenskaper, vårdhistorik och sociala förhållanden. Socialnämnden diskuterar vid ett tillfälle den tidigare vården på följande vis: ”Trots flertalet försök med vård enligt LVM har X gång på gång brutit alla överenskommelser och fortsatt med sitt missbruk.” Genom att diskutera hur missbrukaren har förhållit sig till och agerat under tidigare vårdinsatser värderar man dennes trovärdighet och vilja till förändring, vilket kan ses som ett uttryck för missbrukarens moraliska karaktär. Skulden för de avbrutna vårdinsatserna läggs således på missbrukaren. Samtidigt resonerar man i domarna även kring inre och yttre omständigheter som försvårar för den enskilde att ta sig ur sitt missbruk. Följande citat får tjäna som exempel på detta:

”Länsrätten har ingen anledning att betvivla X vilja att genomföra vården. Det som framgår i utredningen om missbrukets karaktär och erfarenheter från tidigare vårdtillfällen ger däremot anledning att ifrågasätta hennes förmåga att fullfölja missbruksvård på frivillig väg.”

Länsrätten beskriver här missbrukaren som offer för yttre och inre brister, ansvaret för att kompensera för dessa brister läggs på samhället genom att bevilja tvångsvård. Hübner (2001) menar att man kan se att det finns en motsägelsefullhet beträffande synen på missbrukare i fråga om individuellt och samhälleligt ansvar. I vår genomgång av textmaterialet tycker vi oss ha sett exempel på att man inte följer en tydlig linje vad gäller ansvarsfrågan, vilket bekräftar påståendet ovan.

Stor samstämmighet

Som nämdes i den kvantitativa resultatredovisningen och analysen anser vi att ett av de största fynden i vårt material var den samstämmighet som rådde mellan de tre aktörerna. En

förklaring till detta kan vara att det är socialnämnden som dels genom sin ansökan och dels genom sin utredning i fallet definierar vad i den enskilde missbrukarens förhållanden som är problematiskt. En svaghet i vårt metodverktyg (kodningsinstruktion och kodningsenheter) är att det inte tar hänsyn till om de olika påståendena är av positiv eller negativ karaktär. Det kan dock nämnas att det finns tidigare forskning som visar att nämnden ofta i sina utredningar ensidigt fokuserar på komponenter som kan uppfattas som negativa hos missbrukaren och därmed talar för ett tvångsomhändertagande (Staafl, SOU 2004). Eftersom det är socialnämndens utredning som ligger till grund för ansökan och det är den man som regel förhåller sig till under länsrättsförhandlingen kan man anta att en betydande del av den enskilde missbrukarens påståenden kan läsas som en replik och som ett försvar av den information som lämnats. I en av domarna kan man se hur den enskilde missbrukaren framhåller att han "...tidigare vårdats frivilligt vid två tillfällen och har då skött behandlingen utan anmärkning". Ovanstående påståenden är ett svar på socialnämndens diskussion om tidigare vårdinsatser som avbrutits. Att samma påståenden sedan diskuteras av länsrätten är en naturlig följd då deras uppgift är att göra en bedömning utifrån de båda parternas framställan.

Ett annat sätt som vi kan förstå samstämmigheten på kan kopplas till de tankar som framförts inom stämplingsteorin. Om den enskilde missbrukaren har identifierat sig själv med den definition av missbrukare som samhället som kollektiv har kommit överens om ligger det heller inte så långt bort att göra det inom ramen för en länsrättsförhandling heller. Missbrukaren är en del av det kollektiva samtidigt som han eller hon är en avvikare. Deras förståelse av sig själva som avvikare är också beroende av en förståelse för vad som faller inom ramen för det normala så som kollektivet har definierat det. Detta kan också vara en möjlig förklaring till att en så pass stor del som 43,6 % av missbrukarna i vår undersökning samtycker till tvångsvård. Begreppet tvång torde innebära att man utsätts för något man egentligen inte vill utsättas för. Att man trots detta samtycker till vård kan ses som ett uttryck för att man har anammat bilden av sig själv som missbrukare, som i behov av vård men utan förmåga att klara det utan tvingande åtgärder.

Skillnader och likheter mellan könen

En av våra frågeställningar handlade om ifall det var möjligt att urskilja mönster i hur missbrukande män och kvinnor konstrueras beroende på kön. Som framgått av vår resultatredovisning så är likheterna fler än olikheterna, och de skillnader vi har kunnat ana har inte varit av sådan betydelse att vi har fäst någon ytterligare vikt vid dem. Den slutsats vi kan dra

av de resultat som vi har fått genom vår kodning är att man vid länsrättens prövning i större utsträckning fokuserar på individen som missbrukare och inte på deras könstillhörighet. Vi har dock tyckt oss kunna se att män och kvinnors förhållanden och egenskaper beskrevs på olika sätt. Som exempel kan nämnas att vi uppfattade att man i större utsträckning refererade till familjeförhållanden och umgänge när man talade om kvinnors sociala förhållanden och mer om arbete, bostad och kriminalitet när man beskrev männen. En anledning till att detta inte framkommit i vårt resultat, som vi också kommer ha anledning att återkomma till i vår utvärdering av metodvalet, är att vi har angripit de olika kategorierna från ett förhållandevis brett perspektiv. Detta har gett oss fungerande generella resultat, men vår uppfattning är att vi med ett annorlunda utformat metodologiskt redskap hade kunnat finna tydligare mönster hur kön också påverkar hur man talar om missbrukaren och dennes förhållanden och därigenom skapar och återskapar våra föreställningar om såväl kön som missbrukare.

Sociala konstruktioner, normalitet & avvikande

Som, med största sannolikhet, har framgått så utgör definitioner ett mycket centralt begrepp när man talar om sociala konstruktioner, normalitet och avvikande. Det kan i detta sammanhang vara av intresse att nämna att man i tidigare forskning har uppmärksammat att någon tydlig definition av begreppet missbruk inte förekommer i den lagstiftning som reglerar tvångsvård av missbrukare (LVM). Inte heller i socialtjänstlagen (SoL) finns någon sådan definition (Socialstyrelsen, 2007). Mot bakgrund av detta kan det vara relevant att föra ett resonemang kring det faktum att missbrukets art är den kategori som man i störst utsträckning refererar till i de domar vi har analyserat. Vår tolkning är att det kan finnas ett samband mellan avsaknaden av en tydlig definition av missbruk och antalet hänvisningar till missbrukets art i domarna. Eftersom man inte har ett redskap för att avgöra vad som är att klassa som missbruk, väljer man istället att när tillfälle ges hänvisa till vilken typ av substanser man missbrukar, hur ofta man intar dessa substanser, om man har råkat ut för överdoseringar etc. för att klarlägga att ett missbruk de facto föreligger. Genom att upprepa kopplingar till individens missbruk identifierar man och definierar man också individen som missbrukare.

Missbruk och missbrukare definieras, som konstaterats ett flertal gånger, som ett socialt problem. Sociala problem definieras i sin tur genom att det är fenomen som på något vis avviker från vad vi uppfattar som normalt och önskvärt (Hilte, 1996; Hübner, 2001). Vidare har vi även konstaterat att missbrukets art har haft en framträdande roll när man fattat beslut

om beredande av vård. Vår uppfattning är att en stor del av den argumentation som förts i domarna, främst från socialnämnden och länsrättens sida, har handlat om att förstärka (den icke tydligt definierade) definitionen av missbrukaren genom att framhålla det avvikande i missbrukarens beteende. Ett exempel på detta är hur länsrätten resonerar kring X missbruk;

”X missbruk har lett till hemlöshet, ekonomiska problem och försämrad fysisk hälsa. Till följd av missbruket sköter X inte sitt näringsintag och kan inte heller ta hand om sin kropp och sköta sin hygien”.

Missbrukets konsekvenser får således tjäna som argument för att ett missbruk faktiskt föreligger. Konsekvenserna uppfattas, som vi tolkar det, som det som utgör det avvikande i den enskildes beteende eller levnadsförhållanden. Genom att studera hur man talar om avvikandet kan man också få en uppfattning av vad som betraktas som normalt, även om normalitetens kriterier sällan uttalas explicit. Ur de tre aktörernas resonemang har vi kunnat utläsa att en stor del rör sig om vad som är att betrakta som avvikande eller normalt beteende. Genom att påvisa att missbrukaren har ett beteende som faller tillräckligt långt utanför ramen för det accepterade kan man placera dem i den grupp som betraktas som ett socialt problem. Ett sådant avvikande beteende kan exempelvis utgöras av att man dricker mer än vad som är allmänt accepterat, att man inte tar ansvar för sin sociala situation på ett tillfredsställande sätt, eller att man inte ombesörjer sin hälsa som förväntat. Genom att beskriva den enskilda individens tillkortakommanden inom de områden som utgör basen för vår analys legitimerar man ett tvångsingripande.

Utvärdering av metodval

Uppfyllde metoden sitt syfte?

Ett syfte med denna uppsats har varit att undersöka hur väl vårt val av metod lämpar sig för att undersöka hur missbrukare som ett socialt problem konstrueras i domar gällande beredande av vård enligt LVM. Vi har som tidigare nämnts använt oss av en kombinerad kvantitativ och kvalitativ innehållsanalys med en diskursiv ansats. Vår uppfattning är att validitetskravet får anses vara uppfyllt då vi genom att referera till de sex olika teman vi har identifierat har kunnat svara på hur de tre olika aktörerna konstruerar missbrukare. Metoden har alltså utgjort ett relevant redskap för att mäta vad vi har haft för avsikt att mäta.

En av våra frågeställningar var att se om man kan urskilja om missbrukande män och kvinnor konstrueras på olika sätt beroende på kön. Vi har i vår undersökning inte kunnat urskilja några tydliga mönster kring detta. De resultat vi har fått fram har över lag visat på en samstämmighet mellan könen. Samtidigt har vi i under arbetet med domarna tyckt oss kunna se att man i vissa avseenden beskriver män och kvinnor på olika sätt och efter olika premisser. Vi upplevde dock att vårt analysverktyg var allt för trubbigt för att lyckas fånga detta på ett tillförlitligt sätt. Eftersom vi arbetade utifrån relativt breda kategorier blev våra resultat förhållandevis generella. Genom att arbeta med mer förfinade teman och underkategorier som till exempel hänvisning till barn, sexuella relationer eller kriminalitet tror vi hade kunnat få resultat som i större utsträckning visar på skillnader i hur missbrukande män och kvinnor konstrueras.

Metodens nackdelar och förtjänster

Vad vi kunnat se som metodens förtjänster har varit att vi fått en övergripande bild av hur missbrukare konstrueras genom att vi har använt oss av breda teman utan underkategorier. Vidare menar vi att vår kombination av kvantitativ och kvalitativ metod har bidragit till en djupare förståelse för hur processen av LVM-ärenden i länsrätten ser ut. Vi upplever att vi med hjälp av att kvantifiera våra kvalitativa data har fått en tydlig bild av hur de olika aktörerna samt hur våra olika teman förhåller sig till varandra. En annan fördel med att använda sig av kvalitativ innehållsanalys är enligt vår mening att den ger utrymme att se sådant som står skrivet mellan raderna. För att kunna fånga denna mer dolda information hade dock krävts en förfining av analysverktyget i likhet med vad som beskrevs i föregående stycke.

Som vi beskrev i stycket om vårt tillvägagångssätt i kodningsarbetet så förde vi en diskussion kring hur vi skulle koda avsändarna i domarna. Ibland låg uttalanden från socialnämnden eller missbrukaren under domskälen. Vi förde en diskussion om huruvida dessa uttalanden skulle kodas som socialnämnden, missbrukarens eller länsrättens röst. Vi bestämde oss sedermera för att koda allt som stod i domskälen som att länsrätten var avsändare då det är under domskälen rätten redovisar sina argument för domslutet. Detta kan vi i efterhand se som en brist i vårt kodningsverktyg. Genom att koda avsändaren till varje enskilt uttalande hade vi förmodligen kunnat få fram mer nyanserade resultat rörande de tre aktörernas förhållande till varandra. Ytterligare ett sätt att fånga nyanserna i materialet hade varit att, som vi nämnde i analysen, koda värdeladdningen i uttalandena. Genom att markera om ett uttalande var av

positiv, negativ eller mer neutral karaktär hade materialet kunnat ge oss än större förståelse för hur konstruktionen av missbrukare ser ut.

Om att vara två

Den metod vi valt för att uppfylla syftet med uppsatsen kräver att man som författare reflekterar över sin egen förförståelse, i det här fallet hur vi själva definierar och förstår begreppet missbrukare, är det viktigt att hela tiden föra en diskussion om hur våra föreställningar kan tänkas påverka utformningen av våra kodningar analysen av dessa. Att ha varit två författare i uppsatsarbetet upplever vi ha hjälpt oss i denna process. Genom att vi har varit två som har arbetat med kodningen och analysen känner vi att vi i förhållandevis stor utsträckning har gjort en samstämmig bedömning av materialet.

Tiden

Ur våra nyvunna erfarenheter av att arbeta med textanalys har vi förstått att metoden, för att komma till sin fulla rätt, kräver mycket träning. Ett genomgående drag i våra reflektioner kring metodvalet är att man genom ett mer utvecklat och förfinat kodningsverktyg hade kunnat utvinna information som bidragit till en djupare förståelse av hur konstruktionen av missbrukare ser ut. Vi vill dock poängtera att det utan underdrift är en metod som tar mycket tid i anspråk. Att skapa sig en övergripande bild av ett material som i vårt fall omfattade dryga 400 sidor tar tid. Utarbetandet av ett fungerande kodningsverktyg tar än mer tid, i synnerhet när man har att ta hänsyn till att tydliggöra definitioner och reflektera kring dessa. Bergström och Boréus (2000) menar att man för att säkerställa att kodningen utförs på ett enhetligt sätt bör låta ett kodat material ligga ett tag för att sedan ta upp det igen och koda det på nytt för att se att kodningarna håller. Denna anvisning har vi inte haft möjlighet att följa inom tidsramen för uppsatsarbetet. Vi har istället försökt kompensera detta genom att hålla diskussionen kring våra definitioner levande och uppnå så stor samstämmighet som möjligt genom att gå igenom kodningen av samtliga domar tillsammans.

Vår slutsats är således att man genom en kvalitativ innehållsanalys kan få relevant information om hur konstruktionen av missbrukare skapas genom att studera domar i LVM-ärenden. Analys- och kodningsverktygens utformning är dock av avgörande betydelse för hur generell eller specifik information man kan utvinna ur materialet. Oavsett om man väljer att arbeta för ett mer generellt eller specifikt resultat bör man ta i beaktande att det är en metod som kräver mycket tid och reflektion.

Sammanfattning

Syftet med denna uppsats har varit att dels undersöka om man med hjälp av en kombinerad kvantitativ och kvalitativ innehållsanalys kan studera hur konstruktioner av missbrukare ser ut, och dels att studera LVM-domar för att se hur länsrätten, socialnämnden och den enskilde missbrukaren i dessa beskriver och talar om missbrukare. För att uppfylla syftet har vi arbetat utifrån följande frågeställningar:

- Hur kan man med hjälp av en kombinerad kvantitativ och kvalitativ innehållsanalys med en diskursiv ansats studera hur konstruktioner av missbrukare skapas?
- Kan man ur domar gällande beredande av vård enligt LVM få relevant information om hur konstruktioner av missbrukare skapas?
- Vad tar socialnämnden, länsrätten och den enskilde missbrukaren upp i domen för att motivera och argumentera för önskat domslut och hur kan man utifrån detta förstå hur missbrukare konstrueras?
- Går det att urskilja något/några mönster i hur missbrukare konstrueras beroende på kön?

Vår slutsats är att man genom en kombinerad kvantitativ och kvalitativ innehållsanalys med diskursiv ansats kan få information om hur konstruktioner av missbrukare skapas genom att studera domar i LVM-ärenden. Analysverktygets utformning är dock av avgörande betydelse för resultatets bredd och djup. Vi har kunnat se att socialnämnden, länsrätten och den enskilde missbrukaren i LVM-domarna konstruerar missbrukare genom att hänvisa till hur den enskilde missbrukaren avviker från vad som anses vara normalt inom områden som berör missbrukets art, medicinska förhållanden, personliga egenskaper, fysisk och psykisk hälsa, sociala förhållanden samt tidigare vårdinsatser. Vi har också kommit till slutsatsen att det inte, utifrån det resultat vi har fått genom att använda vårt analysverktyg, går att urskilja några tydliga mönster i hur missbrukare konstrueras beroende på kön.

Avslutande diskussion

Materialet vi har haft att arbeta med erbjuder enligt vår uppfattning många möjligheter till vidare tolkningar och frågeställningar. Under arbetets gång har vi diskuterat ett flertal intressanta ämnen som vi gärna hade gått djupare in på, men som vi inte har bedömt falla

inom ramen för denna uppsats syfte. Som exempel på detta kan nämnas att vi hade tyckt att det vore spännande att närmare, och med en förfinad metod, studera hur man i LVM-domar beskriver kön i förhållande till missbruk och vice versa. Då vi i vår undersökning tycker oss ha sett att det förekommer skillnader i hur missbrukande män och kvinnor beskrivs och beskriver sig själva i domarna utgår vi ifrån att det finns mer att hämta i vårt material om detta än vad vi i vår undersökning fått fram. En annan intressant frågeställning rör hur olika maktförhållanden spelar in när det handlar om att definiera och identifiera sociala problem. Vem ges tolkningsföreträde när det handlar om att bedöma vad som är att klassificera som ett socialt problem och hur kommer detta till uttryck i LVM-domar? Vem blir så att säga ”ägare” till problemet? Vi skulle dock vilja ägna denna slutdiskussion åt en fråga som inte har tagits upp närmare i uppsatsen, men som ändå kan belysas utifrån våra resultat. Det gäller frågan om LVM och rättssäkerheten.

Specialindikationen som försvann

Ett för oss mycket uppseendeväckande resultat var att det i nästan en fjärdedel av de domar vi studerade inte angavs vilken eller vilka specialindikationer man valt att fatta sitt beslut om beredande av tvångsvård på. Vi menar att detta är ett faktum som till stor del handlar om rätts-säkerhet för den enskilde missbrukaren. Att ärenden gällande beredande av vård enligt LVM avgörs i länsrätten beror på att den enskildes rätt på ett säkert betryggande sätt skall tas tillvara (StAAF, 2005). Länsrättens uppgift är alltså att undersöka om förutsättningarna till vård är uppfyllda. Genom att inte ange vilka rekvisit som har ansetts vara uppfyllda är det också svårt, dels för den enskilde och dels för andra, att kontrollera länsrättens grunder för dessa beslut. Mot bakgrund av detta kan det ifrågasättas om länsrätten då på ett tillfredställande sätt uppfyller syftet att trygga rättsäkerheten för den enskilde.

Samstämmighet – positivt eller negativt?

Vi har konstaterat att det råder stor samstämmighet kring hur samtliga aktörer argumenterar i LVM-domarna. En möjlig förklaring är den vi redovisade i vår analys, att den enskilde missbrukaren anammat och identifierat sig med den bild som samhället genom kollektiva definitionsprocesser fastställt, men man kan också diskutera detta utifrån en rättsäkerhets-aspekt. Tidigare forskning (Jacobsson, SOU 2004:3) har visat att den muntliga förhandlingen mellan de tre aktörerna i länsrätten ofta går ut på att från socialnämndens och länsrättens sida övertyga den enskilde missbrukaren om att tvångsvård är det bästa alternativet för denne. Jacobssons (*ibid.*) undersökning konstaterar att den enskilde missbrukaren får ett relativt stort

utrymme att komma till tals i förhandlingen, samtidigt menar författaren att den enskilde missbrukare i första hand betraktas som en klient istället för en motpart i mer juridisk mening. Motsättningarna mellan de två parterna tonas ner istället för att konflikter lyfts fram och belyses. Hennes slutsats är att den muntliga förhandlingen endast fungerar som en legitimitetsprocess av beslut som redan fattats av socialnämnden (*ibid.*). Med hänsyn till ovanstående resonemang skulle våra samstämmiga resultat kunna ses som en konsekvens av avsaknad av diskussioner kring motsättningar mellan socialnämnden och den enskilde missbrukaren.

Definitionsavsaknad och individuella helhetsbedömningar

Vi har även diskuterat vad det utifrån en rättssäkerhetsaspekt innebär att det inte finns någon enhetlig och tydlig definition av missbruk i LVM-lagstiftningen eller dess förarbeten (Gustafsson, 2001). Detta lämnar ett stort utrymme för individuella tolkningar i såväl socialnämndens utredningar och länsrättens bedömningar. Staaf (SOU 2004:3) för ett resonemang kring hur bristen på tydliga definitioner får till följd att man i socialnämndens utredningar ofta har svårt att precisera på vilket sätt det finns grunder för tvångsvård, istället sker endast en upprepning av rekvisiten i lagen. Hennes resultat visar på att utredningarna ofta innehåller osaklig information och att dess utformning och kvalitet varierar mellan olika handläggare. Eftersom vi har kunnat se att länsrättens bedömningar till stor del bygger på socialnämndens utredningar menar vi att det finns skäl att anta att utredningarna är avgörande för det beslut som fattas i rätten. Det får anses vara ett rättssäkerhetsproblem att varken socialnämnden eller länsrätten har tydliga definitioner av när förutsättningarna för tvångsvård skall anses vara uppfyllda. Detta kan innebära en risk för att godtyckliga bedömningar av den enskildes situation får ligga till grund för dessa avgöranden.

Att använda tidigare misslyckanden som argument för vård

En annan tydlig tendens vi har kunnat se när vi har analyserat våra domar har varit att man i stor utsträckning hänvisar till tidigare ej genomförda eller misslyckade vårdinsatser för att argumentera för att den enskilde missbrukaren inte har förmåga, alternativt motivation eller vilja, att på frivillig väg genomgå behandling. Man hänvisar också till tidigare omhändertaganden enligt LVM som inte har lett till drogfrihet eller nykterhet. Det tycks vara svårt för missbrukaren att övertyga rätten om att de faktiskt är motiverade till vård på frivillig väg. Genom att hänvisa till historien görs också en framtidsprognos för hur missbrukaren kan få ordning på sitt liv. Att hänvisa till tidigare misslyckade vårdinsatser innebär också att miss-

brukarens trovärdighet undermineras. Eftersom denne förut tackat ja till frivillig vård men på något sätt misslyckats finns det anledning att betvivla att missbrukaren just denna gång skulle fullfölja vården. Jacobsson (SOU 2004:3) resonerar kring detta faktum och menar att man istället borde diskutera vad man kan lära av historien och hur man kan gå vidare. Det bör även påpekas att även om den enskilde avbrutit behandling tidigare är det inte säkert att han eller hon inte är motiverad den här gången. Ur en rättssäkerhetsaspekt blir detta problematiskt då den enskilde missbrukaren, i likhet med resonemanget kring samstämmigheten, inte får en uppriktig chans att komma till tals. Det utrymme som ges den enskilde att uttala sig om sin situation och inställning till vård får en mer formell karaktär, men har inget egentligt syfte då de oavsett argument inte anses trovärdiga.

Förslag till vidare forskning

I inledningen av slutdiskussionen nämnde vi några frågor som kommit upp under uppsatsarbetet och som vi gärna hade berört djupare. Dessa frågor utgör också våra förslag till vidare forskning. Som också nämnts tidigare så är LVM-domar ett material som vi har uppfattat som mycket rikt på information om hur missbrukare konstrueras. Vi anser därför att det hade varit intressant att med utgångspunkt i LVM-domar se närmare på hur kvinnor och män konstrueras i denna kontext, och också vad kön kan innebära för utpekandet av vad som är avvikande i den enskilde missbrukarens beteende. Vidare hade det varit intressant att se hur olika maktförhållanden spelar in i de kollektiva definitionsprocesser som konstruerar missbruk som ett socialt problem. Också detta tror vi är möjligt genom att studera det material vi har använt.

Referenslista

Alvesson, Mats & Sköldböck, Kaj (1994). *Tolkning och reflektion. Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur.

Anderberg, Mats & Dahlberg, Mikael (2007). ”Interbedömarreliabilitet – ett tillförlitligt mått på standardiserade intervjuer.” *Nordisk alkohol- & narkotikatidskrift* vol 24, 45-58.

Arlebrink, Jan (2004). *Det moraliska ifrågasättandet och det existentiella lidandet. Alkoholmissbrukares upplevelser av och reaktioner på tvångsvård*. Lund: Centrum för teologi och religionsvetenskap.

Aspers, Patrik (2007). *Etnografiska metoder. Att förstå och förklara samtiden*. Malmö: Liber AB.

Bergström & Boréus (2000). *Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur.

Billinger, Kajsa (2000). *Få dem att vilja. Motivationsarbete inom tvångsvården*. Stockholms universitet. Avh.

Blom, Björn (1998). *Marknadsorientering av socialtjänstens individ- och familjeomsorg. Om villkor, processer och konsekvenser*. Umeå Universitet. Institutionen för socialt arbete. Nr 27, 1998.

Edman, Johan (2004). *Torken. Tvångsvården av alkoholmissbrukare i Sverige 1940 – 1981*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.

Edman, Johan & Stenius, Kerstin (2007). *On the margins. Nordic alcohol and drug treatment 1885-2007. NAD publications No. 50*. Helsinki: Nordic Centre for Alcohol and Drug Research (NAD).

Ekendahl, Mats (2001). *Tvingad till vård – missbrukares syn på LVM, motivation och egna möjligheter*. Stockholm/Edsbruk: Akademikertryck AB.

Grønmo, Sigmund (2006). *Metoder i samhällsvetenskap*. Malmö: Liber AB.

Gustafsson, Eva (2001). *Missbrukare i rättstaten. En rättsvetenskaplig studie om lagstiftningen rörande tvångsvård av vuxna missbrukare*. Stockholm: Norstedts Juridik AB.

Hilte, Mats (1996) *Avvikande beteende*. Lund: Studentlitteratur

Holmberg, Carin (2000). *Aspekter av kvinnosynen i missbruksbehandling. Empiriska exempel och teoretiska funderingar*. Sköndalsinstitutets arbetsrapportserie Nr 14.

Hübner, Lena (2001). *Narkotika och alkohol i den allmänna opinionen*. Stockholm: Stockholms universitet, institutionen för socialt arbete.

Larsson Kronberg, Marianne (2005) ”Aktuell forskning inom LVM”. I Jan Arlebrink & Marianne Larsson Kronberg, (red.): *Tvångsvård vid missbruk. LVM i teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur.

Mattsson, Tina (2005). *I viljan att göra det normala. En kritisk studie av genusperspektivet i missbrukarvården*. Malmö: Égalité.

May, Tim (2001). *Samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur.

Meeuwisse, Anna & Swärd, Hans (2002). *Perspektiv på sociala problem*. Stockholm: Natur och Kultur.

Schlytter, Astrid (1999). *Kön och juridik i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur

Socialstyrelsen (2007). *Nationella riktlinjer för missbruks- och beroendevård. Vägledning för socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens verksamhet för personer med missbruks- och beroendeproblem*. Socialstyrelsen.

SOU 2004:3 Gerdner, Arne. *LVM-vårdens genomförande, utfall och effekt – en kontrollerad registerstudie i Jämtland*. Stockholm: Socialdepartementet, Statens offentliga utredningar.

SOU 2004:3 Jacobsson, Maritha. *Konflikten som inte blir av – argumentation och kommunikation i LVM-förhandlingar*. Stockholm: Socialdepartementet, Statens offentliga utredningar.

SOU 2004:3 Staaf, Annika. *Analys av socialnämndernas utredningar inför ansökan om tvångsvård enligt LVM*. Stockholm: Socialdepartementet, Statens offentliga utredningar.

Staaf, Annika (2005). *Rättssäkerhet och tvångsvård*. Lund: Sociologiska institutionen, Lunds universitet.

Thurén, Torsten (1991). *Vetenskapsteori för nybörjare*. Stockholm: Liber AB.

Trulsson, Karin (2003). Konturer av ett kvinnligt fält. Om missbrukande kvinnors möten i familjeliv och behandling. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.

Trulsson, Karin (2000). "Kvinnoidentitet och missbruksbehandling". *Socialvetenskaplig tidskrift*, nr 1-2, 120-136.

Winther Jørgensen, Marianne & Philips, Louise (2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.

Bilagor

Bilaga 1 - Sammanställning av kodningsresultat

nr	Kodningsenhet	Kvinnor	Män	Totalt
1	Kvinna	43,6 %		
2	Man		56,4 %	
3	LVM döms	95,8 %	95,2 %	95,5 %
4	LVM döms ej	4,2 %	4,8 %	4,5 %
5*	Specialindikation 3a	43,5 %	45,8 %	44,8 %
6*	Specialindikation 3b	2,2 %	0 %	0,9 %
7*	Specialindikation 3c	0 %	1,7 %	0,9 %
8*	Specialindikation 3a+b	4,3 %	13,5 %	9,5 %
9*	Specialindikation 3a+c	8,7 %	8,5 %	8,6 %
10*	Specialindikation 3b+c	0 %	1,7 %	0,9 %
11*	Specialindikation 3a+b+c	15,2 %	8,5 %	11,4 %
12	Domens omfattning	3,8 sidor	3,6 sidor	3,7 sidor
13**	Den enskilde bestrider tvångsvård	56,2 %	50 %	52,7 %
14**	Av de som bestrider (nr 13) men önskar frivillig vård	92,6 %	74,2 %	82,8 %
15**	Den enskilde samtycker till tvångsvård	41,7 %	45,2 %	43,6 %
16	Den enskildes antal påståenden/argument för önskat domslut	2,3 st/pers	1,9 st/pers	2,1 st/pers
17	Socialnämnden – hänvisning medicinskt	12,2 %	13,5 %	12,9 %
18	Socialnämnden – hänvisning socialt	9,6 %	10,0 %	9,8 %
19	Socialnämnden – hänvisning till missbruket	25,5 %	24,6 %	25,0 %
20	Socialnämnden – hänvisning till tidigare vård och insatser	11,9 %	11,0 %	11,4 %
21	Socialnämnden – hänvisning fysisk & psykisk hälsa	19,4 %	14,8 %	16,7 %
22	Socialnämnden – hänvisning till personliga egenskaper	21,5 %	26,1 %	24,2 %
23	Länsrätten – hänvisning medicinskt	13,6 %	15,6 %	14,6
24	Länsrätten – hänvisning socialt	10,9 %	6,7 %	8,8 %
25	Länsrätten – hänvisning till missbruket	25,0 %	29,1 %	27,0 %
26	Länsrätten – hänvisning till tidigare vård och insatser	13,2 %	12,7 %	13,0 %
27	Länsrätten – hänvisning till fysisk & psykisk hälsa	13,0 %	14,1 %	13,6 %
28	Länsrätten – hänvisning till personliga egenskaper	24,4 %	21,9 %	23,1 %
29	Missbrukaren – hänvisning medicinskt	13,6 %	17,0 %	15,5 %
30	Missbrukaren – hänvisning socialt	16,6 %	16,1 %	17,0 %
31	Missbrukaren – hänvisning till missbruket	18,1 %	23,0 %	20,8 %
32	Missbrukaren – hänvisning till tidigare vård och insatser	12,3 %	10,0 %	11,0 %
33	Missbrukaren – hänvisning till fysisk & psykisk hälsa	7,7 %	11,0 %	9,6 %
34	Missbrukaren – hänvisning till personliga egenskaper	32,3 %	22 %	26,5 %

* I 22,8 % av det totala antalet domar anges ej någon specialindikation

** I 3,6 % av det totala antalet domar anges ej missbrukarens inställning till vård

	Socialnämnden	Länsrätten	Missbrukaren
Andel av det totala antalet räknade påståenden	38,0 %	46,9 %	15,1 %

Bilaga 2 – Kodningsenheter

Kön

- kvinna (1)
- man (2)

Domar

- LVM döms (3)
- LVM döms ej (4)

Indikationer/Lagrum

- 4 § 3 a (5)
- 4 § 3 b (6)
- 4 § 3 c (7)
- 4 § 3 a+b (8)
- 4 § 3 a+c (9)
- 4 § 3 b+c (10)
- 4 § 3 a+b+c (11)

Domens omfattning

- Antal sidor (12)

Komma till tals – utrymme?

- bestrider (13)
- önskar frivillig insats (14)
- ger samtycke (15)
- antal påståenden/argument (16)

De tre aktörerna

Socialnämnden – röd

1. medicinskt (ex hänvisning läkarintyg) (17) – gul
2. socialt (bostad, umgänge, familj, arbete, etc.) (18) – brun
3. typ av missbruk (art, frekvens, vilka droger som används, etc.) (19) – orange
4. bakgrund (tidigare vård, domar, etc.) (20) – lila
5. fysisk och psykisk hälsa (21) – ljusgrön
6. personliga egenskaper (22) – rosa

Rätten - mörkgrön

1. medicinskt (ex hänvisning läkarintyg) (23) – gul
2. socialt (bostad, umgänge, familj, arbete, etc.) (24) – brun
3. typ av missbruk (art, frekvens, vilka droger som används, etc.) (25) – orange
4. bakgrund (tidigare vård, domar, etc.) (26) – lila
5. fysisk och psykisk hälsa (27) – ljusgrön
6. personliga egenskaper (28) – rosa

Missbrukaren - mörkblå

1. medicinskt (ex hänvisning läkarintyg) (29) – gul
2. socialt (bostad, umgänge, familj, arbete, etc.) (30) – brun
3. typ av missbruk (art, frekvens, vilka droger som används, etc.) (31) – orange
4. bakgrund (tidigare vård, domar, etc.) (32) – lila
5. fysisk och psykisk hälsa (33) – ljusgrön
6. personliga egenskaper (34) – rosa

Bilaga 3 – Kodningsinstruktion

Kodningsinstruktion

1. Avser om personen som är föremål för ansökan om tvångsvård är kvinna.
2. Avser om personen som är föremål för ansökan om tvångsvård är man.
3. Avser om personen som är föremål för ansökan döms till tvångsvård.
4. Avser om personen som är föremål för ansökan ej döms till tvångsvård.
5. Avser de fall där LR dömer till tvångsvård med hänvisning till 4 § 3a LVM.
6. Avser de fall där LR dömer till tvångsvård med hänvisning till 4 § 3b LVM.
7. Avser de fall där LR dömer till tvångsvård med hänvisning till 4 § 3c LVM.
8. Avser de fall där LR dömer till tvångsvård med hänvisning till 4 § 3a+b LVM.
9. Avser de fall där LR dömer till tvångsvård med hänvisning till 4 § 3a+c LVM.
10. Avser de fall där LR dömer till tvångsvård med hänvisning till 4 § 3b+c LVM.
11. Avser de fall där LR dömer till tvångsvård med hänvisning till 4 § 3a+b+c LVM.
12. Avser domens omfattning i antal sidor. Här anges det totala antalet sidor i domen oberoende av mängd text.
13. Avser de fall där den som är föremål för ansökan bestrider densamma.
14. Avser de fall då den som är föremål för ansökan medger att det föreligger ett vårdbehov, men anser att detta behov kan tillgodoses genom frivilliga insatser.
15. Avser de fall där den som är föremål för ansökan ger sitt samtycke till densamma.
16. Avser i hur stor utsträckning den som är föremål för ansökan kommer till tals i domen. Anges i antal påståenden och/eller argument som kommer till uttryck i domen.
17. Avser de fall när socialnämnden hänvisar till medicinska förhållanden hos den som är föremål för ansökan som argument/motivering för sin ansökan. Med medicinska förhållanden avses; hänvisning till läkarintyg/läkarutlåtande, psykologiska utredningar, somatisk behandling, sjukhusvistelser, diagnoser.
18. Avser de fall när socialnämnden hänvisar till sociala förhållanden hos den som är föremål för ansökan som argument/motivering för sin ansökan. Med sociala förhållanden avses; boende, relationer, livsstil, familj, kriminalitet, arbete.

19. Avser de fall när socialnämnden hänvisar till typen av missbruk hos den som är föremål för ansökan som argument/motivering för sin ansökan. Med typ av missbruk avses; art, frekvens, grad, typ av droger, överdos, återfall.
20. Avser de fall när socialnämnden hänvisar till bakgrunden hos den som är föremål för ansökan som argument/motivering för sin ansökan. Med bakgrund avses; tidigare vårdinsatser för missbruket, tidigare domar, avslutade behandlingar, ej fullföljda behandlingar.
21. Avser de fall när socialnämnden hänvisar till den fysiska och psykiska hälsan hos den som är föremål för ansökan som argument/motivering för sin ansökan. Med fysisk och psykisk hälsa avses; hälsa (i förhållande till missbruket), utan hänvisning till läkarintyg och dylikt, se definition av medicinska förhållanden (punkt 17, 23 och 29).
22. Avser de fall när socialnämnden hänvisar till personliga egenskaper hos den som är föremål för ansökan som argument/motivering för sin ansökan. Med personliga egenskaper avses; motivation till vård, insikt i sin missbruksproblematik, styrkor, svagheter, trovärdighet, uthållighet.
23. Avser de fall när länsrätten hänvisar till medicinska förhållanden hos den som är föremål för ansökan. Med medicinska förhållanden avses; hänvisning till läkarintyg/läkarutlåtande, psykologiska utredningar, somatisk behandling, sjukhusvistelser, diagnoser.
24. Avser de fall när länsrätten hänvisar till sociala förhållanden hos den som är föremål för ansökan. Med sociala förhållanden avses; boende, relationer, livsstil, familj, kriminalitet, arbete.
25. Avser de fall när länsrätten hänvisar till typen av missbruk hos den som är föremål för ansökan. Med typ av missbruk avses; art, frekvens, grad, typ av droger, överdos, återfall.
26. Avser de fall när länsrätten hänvisar till bakgrunden hos den som är föremål för ansökan. Med bakgrund avses; tidigare vårdinsatser för missbruket, tidigare domar, avslutade behandlingar, ej fullföljda behandlingar.
27. Avser de fall när länsrätten hänvisar till den fysiska och psykiska hälsan hos den som är föremål för ansökan. Med fysisk och psykisk hälsa avses; hälsa (i förhållande till missbruket), utan hänvisning till läkarintyg och dylikt, se definition av medicinska förhållanden (punkt 17, 23 och 29).
28. Avser de fall när länsrätten hänvisar till personliga egenskaper hos den som är föremål för ansökan. Med personliga egenskaper avses; motivation till vård, insikt i sin missbruksproblematik, styrkor, svagheter, trovärdighet, uthållighet.
29. Avser de fall när den som är föremål för ansökan hänvisar till sina egna medicinska förhållanden. Med medicinska förhållanden avses; hänvisning till läkarintyg/läkarutlåtande, psykologiska utredningar, somatisk behandling, sjukhusvistelser, diagnoser.

30. Avser de fall när den som är föremål för ansökan hänvisar till sina sociala förhållanden. Med sociala förhållanden avses; boende, relationer, livsstil, familj, kriminalitet, arbete.
31. Avser de fall när den som är föremål för ansökan hänvisar till typen av sitt eget missbruk. Med typ av missbruk avses; art, frekvens, grad, typ av droger, överdos, återfall.
32. Avser de fall när den som är föremål för ansökan hänvisar till sin tidigare bakgrund. Med bakgrund avses; tidigare vårdinsatser för missbruket, tidigare domar, avslutade behandlingar, ej fullföljda behandlingar.
33. Avser de fall när den som är föremål för ansökan hänvisar till sin fysiska och psykiska hälsa. Med fysisk och psykisk hälsa avses; hälsa (i förhållande till missbruket), utan hänvisning till läkarintyg och dylikt, se definition av medicinska förhållanden (punkt 17, 23 och 29).
34. Avser de fall när den som är föremål för ansökan hänvisar till sina personliga egenskaper. Med personliga egenskaper avses; motivation till vård, insikt i sin missbruksproblematik, styrkor, svagheter, trovärdighet, uthållighet.

Tillägg

Vi har av rent tekniska skäl valt att redovisa allt socialnämnden, länsrätten och den enskilde har att säga under respektive kategori. Detta innebär att det som redovisas som uttalat av socialnämnden också kan vara vad den enskilde har uttryckt under utredningen. Det vi tycker är av intresse är att se vad respektive myndighet eller den enskilde anser vara av vikt att ta upp i sammanhanget.

När man under domskäl redogör för de huvudsakliga dragen i socialnämndens utredning väljer vi att tolka det som att det är vad länsrätten finner vara av vikt att ta upp, och att det är utifrån detta man fattar sitt beslut. Av denna anledning har vi valt att redovisa samtligt som står under rubriken domskäl som resultat av länsrättens bedömning.

I de fall då den enskilde har gett sitt samtycke till vård enligt LVM har de i vissa fall inte i övrigt kommit till tals i domen. Eftersom deras samtycke registreras under en annan kategori i undersökningen har vi valt att inte ta upp detta som påstående eller argument. Likaså har vi valt att heller inte notera övrigt de har att tillägga angående sitt behov av vård enligt LVM. Genom sitt samtycke väljer vi att tolka det som att man ger sitt medhåll till den beskrivning som görs av socialnämnden och/eller länsrätten.

Under kategorin personliga egenskaper (rosa) markeras även när man tar upp om den enskilde exempelvis inte har kommit till avtalade möten, eller om man uttryckligen skriver att den enskilde har gjort ett medvetet val att avbryta behandling eller avvika på annat sätt avvika. Vi tolkar detta som att man betonar den enskildes oförmåga att upprätthålla överenskommelser eller visa vilja till förändring. En stor del av markeringar som gjorts under den rosa kategorin har att göra med personens insikt i sin problematik och sitt behov av vård. Vi har tagit fasta på begrepp som ”medger”, ”har insikt i”, ”förstår” etc.